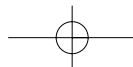
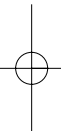
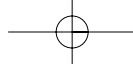


ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΓΕΝΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ



Α. ΑΠΟ ΤΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

1. Ο ιδιαίτερος χαρακτήρας του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας

Το πνεύμα της εποχής και οι σύγχρονες ανάγκες / απαιτήσεις ευνοούν τη γενική παιδεία κι όχι την εξειδίκευση. Και αυτό σημαίνει για την εκπαίδευση ότι πρέπει να αποβλέπει σε ανθρώπους σκεπτόμενους, καλλιεργημένους, δημιουργικούς.

Το μορφωτικό αγαθό που προσφέρει το σχολείο επιβάλλεται να εξασφαλίζει ολόπλευρη και ισόρροπη ανάπτυξη του ανθρώπου, που ζει το παρόν και οραματίζεται και συνδιαμορφώνει το μέλλον ως ελεύθερος και δημοκρατικός πολίτης της χώρας του, αλλά και της Ενωμένης Ευρώπης.

Σε ένα εκπαιδευτικό πρόγραμμα με τον παραπάνω προσανατολισμό έχει ιδιαίτερη θέση το μάθημα της Α. Ε. Γλ. - Γρ., του οποίου ο κύριος σκοπός είναι μορφωτικός - ανθρωπιστικός. Κεντρικός άξονας του μαθήματος είναι η σπουδή του ανθρώπου με τη μελέτη και την κατανόηση της συμπεριφοράς, της δράσης και του αγώνα του ανθρώπου της Ελληνικής αρχαιότητας να γνωρίσει τον κόσμο και τη ζωή, να αναζητήσει την αλήθεια και τη γνώση σε όλους τους τομείς του επιστητού και, έτσι, να θεμελιώσει την έννοια της επιστήμης και της τέχνης, με άλλα λόγια την έννοια του πολιτισμού. Η Ελληνική κληρονομιά, εδραιωμένη στην επιδίωξη του καθολικού, έγινε το ίδιο το πνεύμα του δυτικού και παγκόσμιου πολιτισμού.

Η ιδιοτυπία του μαθήματος όμως, είναι ότι μελετά την ανθρώπινη δραστηριότητα, διερευνά, ερμηνεύει και επικοινωνεί με την ουσία της πνευματικής δημιουργίας των αρχαίων Ελλήνων μέσα από τα έργα της τέχνης του λόγου, τα οποία προσεγγίζει είτε από το πρωτότυπο –στο βαθμό που η γνώση της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας το επιτρέπει– είτε από μετάφραση.

2. Οι Γενικοί Σκοποί του μαθήματος

Με τη διδασκαλία της Α. Ε. Γλ. - Γρ. και, ειδικότερα, με την ερμηνεία επιλεγμένων κειμένων επιδιώκεται:

- η ανάδειξη της ουσίας του αρχαίου κόσμου, η οποία συμπυκνώνεται:
 - στη σημασία που δόθηκε στον άνθρωπο (ανθρωποκεντρισμός) ως ά-

- τομο και ως μέλος ενός οργανωμένου συνόλου
- στη συνακόλουθη ολόπλευρη μελέτη του ανθρώπου (ανθρωπογνωσία) ως δρώντος ατόμου και πολίτη
 - στη δυνατότητα αναγωγής του ειδικού σε γενικές αρχές και του συγκεκριμένου σε αφηρημένες έννοιες (βάση της επιστημολογίας), καθώς και του παραδείγματος σε καθολικής αξίας στάσεις και συμπεριφορές
 - συναφώς προς τα προηγούμενα, η γνώση του αρχαίου κόσμου και η επικοινωνία με τα πνευματικά και καλλιτεχνικά επιτεύγματά του
 - η συνειδητοποίηση της σημασίας των επιτευγμάτων αυτών για την πορεία του πολιτισμού
 - η αναγωγή σύγχρονων επιστημονικών κατακτήσεων και επιστημονικών θεωρήσεων στην Ελληνική αρχαιότητα
 - η επισήμανση της «ευρωπαϊκής διάστασης» της αρχαιότητας, δηλαδή των επιτευγμάτων της που συνέβαλαν στη θεμελίωση του ευρωπαϊκού πολιτισμού, αλλά, παράλληλα, και η επισήμανση των οφελών του αρχαίου Ελληνικού κόσμου σε άλλους λαούς (κυρίως της ανατολικής λεκάνης της Μεσογείου)
 - η μελέτη της αρχαίας Ελληνικής γλώσσας ως φορέα της πνευματικής δημιουργίας
 - η συνειδητοποίηση της αφετηρίας και της συνέχειας της Ελληνικής γλώσσας και του εθνικού βίου (με επισήμανση όλων των εξελικτικών φάσεων, επιδράσεων, μεταβολών και μεταλλάξεων, αλλοιώσεων και συγκράσεων κτ.λ.) και επομένως η ενίσχυση της αυτογνωσίας και των ιδιαιτεροτήτων της πολιτισμικής μας ταυτότητας.

Αυτός ο **ανθρωπογνωστικός - αρχαιογνωστικός** σκοπός, που επιδιώκεται με τη σπουδή και τη βαθύτερη ερμηνεία των κειμένων, αποτελεί τον **κύριο σκοπό** του μαθήματος, τον **μορφωτικό - ανθρωπιστικό**.

Ο γενικός σκοπός του μαθήματος υπηρετείται με δύο κύριες διαδικασίες, την ερμηνεία κειμένων της Αρχαίας Γραμματείας και τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας, οι οποίες διαφοροποιούνται με ειδικότερους σκοπούς και στόχους κατά βαθμίδα εκπαίδευσης και διαβαθμίζονται ανάλογα με την πρόοδο των μαθητών στην κατάκτηση της αρχαιοελληνικής γλώσσας. Έτσι

- ◆ Στο Γυμνάσιο,
 - η ερμηνεία των κειμένων γίνεται με βάση δόκιμες νεοελληνικές μεταφράσεις τους (βλ. ιδιαίτερο Πρόγραμμα Σπουδών για την Αρχαία Ελληνική Γραμματεία από μετάφραση) και
 - παράλληλα διδάσκεται στους μαθητές η Αρχαία Ελληνική Γλώσσα.
- ◆ Στο Λύκειο,
 - η ερμηνεία των κειμένων γίνεται κατά βάση από το πρωτότυπο, εφ' όσον το επιτρέπει πια η γνώση της αρχαίας ελληνικής και
 - συνεχίζεται, με ειδικότερους σκοπούς, η διδασκαλία της γλώσσας στο βαθμό που απαιτείται για τη συμπλήρωση και εμπέδωση της γλωσσικής κατάρτισης των μαθητών.

3. Οι ειδικοί σκοποί της διδασκαλίας της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας στο Γυμνάσιο

Προβλέπονται δύο (2) ώρες την εβδομάδα σε όλη τη διάρκεια του σχολικού έτους και στις τρεις (3) τάξεις του Γυμνασίου.

Με τη συστηματική διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας επιδιώκεται:

- να εξοικειωθούν οι μαθητές βαθμιαία με τον αρχαίο ελληνικό λόγο συνολικά, τόσο στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματική και σύνταξη), όσο και στο επίπεδο του λεξιλογίου και της κατανόησης κειμένου.
- να γνωρίσουν τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής αλλά χωρίς επέκταση σε λεπτομέρειες, ώστε να εξοικειωθούν με τις ιδιαιτερότητές της και να μπορούν να διακρίνουν τις αντιστοιχίες αλλά και τις διαφορές τους με τη νέα ελληνική γλώσσα.
- να συνειδητοποιήσουν ότι η νέα ελληνική γλώσσα έχει τις ρίζες της στην αρχαία και αποτελεί συνέχεια και εξέλιξή της, να αποκτήσουν έτσι μία βαθύτερη γνώση της γλώσσας και να διευρύνουν το γλωσσικό τους κώδικα.
- να εξοικειωθούν, τέλος, με κείμενα της αρχαίας ελληνικής, κυρίως της αττικής διαλέκτου, κλασικά και μεταγενέστερα, και να ασκηθούν στην κατανόησή τους με τη βοήθεια πάντοτε ενός κατάλληλου γλωσσικού υπομνηματισμού, χωρίς να επιδιώκεται βαθύτερη ερμηνεία τους.

4. Περιεχόμενο - Διδακτέα ύλη

Για τη συστηματική διδασκαλία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, με προοπτική μια συνολική μύηση των μαθητών στον αρχαίο λόγο, το γλωσσικό υλικό οργανώνεται σε διδακτικές ενότητες που περιλαμβάνουν:

- απλές φράσεις - προτάσεις της αρχαίας ελληνικής, αυθεντικές ή κατασκευασμένες
- μικρά αυτοτελή αποσπάσματα κειμένων αρχαίων Ελλήνων συγγραφέων
- ποικίλα και κατάλληλα λεξιλογικά στοιχεία
- βασικά στοιχεία γραμματικής και συντακτικού της αττικής διαλέκτου
- ιδιαίτερα ποικίλες και πλούσιες ασκήσεις

Τα αυτοτελή αποσπάσματα των κειμένων είναι κατά βάση της αττικής διαλέκτου, κλασικά ή μεταγενέστερα, μπορεί να διαρθρώνονται κατά θεματικές ενότητες, ώστε να παραπέμπουν έτσι σε πραγματικές καταστάσεις του αρχαίου βίου και πολιτισμού, και μπορεί να προέρχονται από μεγάλη ποικιλία συγγραφέων, π.χ. από τους μύθους του Αισώπου, τα έργα του Λουκιανού, του Πλουτάρχου, του Ξενοφώντα, των αττικών ρητόρων (Λυκούργου, Λυσία, Ισοκράτη), από την Καινή Διαθήκη, τις Ελληνιστικές παπυρικές επιστολές, τη Βιβλιοθήκη του Απολλοδώρου, την Ποικίλη Ιστορία του Αιλιανού, το έργο του Παυσανία, του Στράβωνα και άλλα παρόμοια.

Ειδικότερα, κατά το τελευταίο τρίμηνο της Γ' τάξης, η άσκηση των μαθητών στη γλωσσική κατανόηση κειμένου μπορεί να γίνει συστηματικότερα με εκτενέστερες ενότητες συνεχούς κειμένου από την Αλεξάνδρου Ανάβαση του Αρριανού, τον Ευαγόρα του Ισοκράτη ή ορισμένα έργα του Ξενοφώντα και του Πλάτωνα σχετικά με την προσωπικότητα του Σωκράτη.

Τα επιλεγόμενα αποσπάσματα πρέπει να είναι ελκυστικά και ενδιαφέροντα, απολύτως εύληπτα στην αρχή και με κλιμακούμενη δυσκολία στη συνέχεια, ανάλογα με την ηλικία και τα ενδιαφέροντα των μαθητών. Μπορεί να είναι αυθεντικά, ελαφρώς διασκευασμένα ή κατασκευασμένα στα πρώτα βήματα της διδασκαλίας, κατά κανόνα όμως πρέπει να είναι αυθεντικά, ώστε να συμβάλλουν στο να εξοικειωθούν οι μαθητές από την αρχή με τη δομή και τις εκφραστικές ιδιαιτερότητες του αρχαίου λόγου.

Τα απαραίτητα λεξιλογικά στοιχεία επιλέγονται με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισής τους στο λόγο και τη δυνατότητά τους να παραπέμπουν σε χαρακτηριστικά σημαινόμενα του αρχαιοελληνικού βίου και πολιτισμού. Απλοί κανόνες παραγωγής και σύνθεσης κρίνονται πολύ βοηθητικοί για τη σύνδεση αρχαίας και νέας Ελληνικής.

Τα βασικά στοιχεία γραμματικής και συντακτικού, που δεν είναι απλώς τα στοιχειώδη, αλλά και δεν επεκτείνονται σε λεπτομέρειες, επιλέγονται με κριτήριο τη συχνότητα εμφάνισής τους στο λόγο και την ανάγκη για άμεση εξοικείωση των μαθητών με βασικές ιδιοτυπίες της αρχαίας ελληνικής (δοτική πτώση, τρίτη κλίση ονομάτων, απαρέμφατο, μετοχή, συζυγία των εις -μι ρημάτων, ποικιλία υποτεταγμένου λόγου), ώστε να καταστούν ικανοί σε σύντομο χρονικό διάστημα να κατανοούν γενικά ένα απλό αρχαιοελληνικό κείμενο.

Ειδικότερα, τα βασικά στοιχεία της γραμματικής και του συντακτικού, τα οποία ενδείκνυται να διδαχθούν κατά τάξη, κλιμακωμένα και διατεταγμένα κατά τρόπο που να ανταποκρίνεται στους σκοπούς της γλωσσικής διδασκαλίας στο Γυμνάσιο, είναι τα εξής:

4.1. Α' ΤΑΞΗ

- Γενική εξοικείωση των μαθητών με τον αρχαιοελληνικό λόγο
- Αίσθηση της διαχρονικής διάστασης της ελληνικής γλώσσας μέσα από δείγματα ελληνικού λόγου. Περίοδοι της ιστορίας της.
- Ιδιαίτερα γνωρίσματα (γράμματα, φωνήεντα, σύμφωνα, δίφθογγοι)
- Παρατήρηση ειδικών μορφολογικών χαρακτηριστικών και της λειτουργίας τους: τόνοι, πνεύματα, δοτική, απαρέμφατο, μετοχή, αύξηση, αναδιπλασιασμός.
- Συστηματικότερη σταδιακή διδασκαλία της μορφολογίας του ονόματος και του ρήματος και της σύνταξης του αρχαίου λόγου στα βασικά τους χαρακτηριστικά:
 - α/ Από τη Γραμματική:
 - Ονόματα α' και β' κλίσης
 - Επίθετα β' κλίσης
 - Από τη γ' κλίση των ονομάτων μόνο γενικά τις καταλήξεις με βάση τα εις -ων -οντος (γέρων -οντος) και -ας -αντος (γίγας -αντος), για να διευκολυνθεί ο σχηματισμός της μετοχής.
 - Το ρήμα εἰμί και οι προσωπικές και δεικτικές αντωνυμίες
 - Η οριστική των βαρύτονων ρημάτων ενεργητικής και μέσης φωνής. [Όχι ακόμα οι ειδικοί σχηματισμοί αφωνολήκτων, υγρολήκτων, συνηρημένων].
 - β/ Από το Συντακτικό:
 - Η δομή της απλής πρότασης. Το υποκείμενο και η πτώση του
 - Το κατηγορούμενο (με συνδετικό ρήμα) και η πτώση του

- Το αντικείμενο (με ενεργητικό μεταβατικό ρήμα) και οι πτώσεις του γενικά
- Το απαρέμφατο και η λειτουργία του στον λόγο. Ειδικό και τελικό. Το υποκείμενο του απαρεμφάτου. Ταυτοπροσωπία - ετεροπροσωπία
- Η μετοχή και η γενική λειτουργία της χωρίς λεπτομέρειες.
Με την ονομαστική της ιδιότητα (κυρίως επιθετική - κατηγορηματική)
- απλή μνεία. Με τη ρηματική της ιδιότητα (επιρρηματική γενικά).

4.2. Β' ΤΑΞΗ

α/ Από το Γραμματική:

- Οι άλλες εγκλίσεις των βαρύτονων ρημάτων (υποτακτική, ευκτική, προστακτική) στην ενεργητική και μέση φωνή.
- Η γ' κλίση των ονομάτων αναλυτικά, αλλά τα συχνότερα συναντώμενα:
Φωνεντόληκτα εις: -ις -εως, -εως -εως, -ως -ως, -υς -υος
Συμφωνόληκτα: αφωνόληκτα, υγρόληκτα - ενρινόληκτα, συγκοπτόμενα, από τα σιγμόληκτα τα εις -ος -ους
- Επίθετα της γ' κλίσης τα συχνότερα, π.χ. τα εις:
-υς -εια -υ (βαθύς)
-ων -ων -ον (ευδαίμων)
-ης -ης -ες (αληθής)
- Αντωνυμίες και σύνδεσμοι (γενικά η χρήση τους - Ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων κατά παράταξη και καθ' υπόταξη).

β/ Από το Συντακτικό:

- Το αντικείμενο αναλυτικότερα. Περιπτώσεις μονόπτωτων ρημάτων και ορισμένων δίπτωτων.
- Η επαυξημένη πρόταση - Οι προσδιορισμοί:
Ονομαστικοί, ομοιόπτωτοι και ετερόπτωτοι (γενικά - όχι όλες οι κατηγορίες).
Επιρρηματικοί προσδιορισμοί
Επιρρηματική μετοχή - Συνημμένη και απόλυτη (μόνο η γενική απόλυτη).
- Οι δευτερεύουσες προτάσεις μόνο ως προς την εισαγωγή και την ονομασία τους.
- Απρόσωπα ρήματα γενικά. Το υποκείμενό τους και η δοτική προσωπική γενικά.

- Δυνητικό, υποθετικό, αοριστολογικό ἄν. Η απόδοσή του στη νέα ελληνική.

4.3. Γ' ΤΑΞΗ

α/ Από τη Γραμματική:

- Ο αόριστος 6' των βαρύτονων ρημάτων (ενεργητική και μέση φωνή).
- Η παθητική φωνή (μέλλων - αόριστος). Το ποιητικό αίτιο.
- Τα συνηρημένα ρήματα εις -άω, -έω, -όω.
- Συμπληρωματικά ονόματα της γ' κλίσης (σιγμόκλητα).
- Μερικά ανώμαλα ονόματα (παῖς, γυνή, ναῦς, χεῖρ).
- Τα παραθετικά των επιθέτων και των επιρρημάτων: τα ομαλά και τα συχνότερα ανώμαλα.
- Τα ρήματα εις -μι. Μόνο γενική παρουσίαση των καταλήξεων με βάση το δείκνυμι [όχι τα φωνηεντόληκτα].

β/ Από το Συντακτικό:

- Οι προτάσεις και τα είδη τους.
- Ο τρόπος σύνδεσης των προτάσεων αναλυτικότερα.
- Οι δευτερεύουσες προτάσεις. Τρόπος εισαγωγής και ονομασία τους. Ο κύριος τρόπος εκφοράς τους γενικά.
- Περισσότερα για το αντικείμενο (ειδικότερα των δίπτωτων ρημάτων).
- Περισσότερα για την κατηγορηματική μετοχή.
- Η σύγκριση. Ο 6' όρος της σύγκρισης και ο γενικός τρόπος εκφοράς του.

Σημείωση

1. Η σειρά και η διαπλοκή με την οποία θα διδαχθούν τα παραπάνω στοιχεία στο πλαίσιο κάθε τάξης, μπορεί να ποικίλλει και κατά κάποιον τρόπο θα υποδεικνύεται από τη διάταξη της ύλης στα αντίστοιχα τεύχη (ένα για κάθε τάξη) του διδακτικού βιβλίου. Η διάταξη ανήκει στην πρωτοβουλία και την παιδαγωγική εμπειρία των συγγραφέων των διδακτικών βιβλίων και η όποια σχετική επιλογή τους θα αποτελεί μια διδακτική πρόταση.
2. Είναι δυνατή η περιορισμένη μετακίνηση μερικών στοιχείων από τάξη σε τάξη, κατά τρόπο όμως που να μην ανατρέπεται η βασική κατεύθυνση της παραπάνω κατανομής των φαινομένων κατά τάξη.

5. Οργάνωση και μέθοδος της διδασκαλίας

Η οργάνωση της γλωσσικής διδασκαλίας στηρίζεται σε μια πλατιά αντίληψη για τη γλώσσα, που υπαγορεύει μια συνολική και πολυεπίπεδη προσέγγιση του αρχαιοελληνικού λόγου. Σύμφωνα με αυτή επιδιώκεται να γνωρίσει ο μαθητής ικανοποιητικά τα βασικά στοιχεία της αρχαίας ελληνικής, με παράλληλη εξάσκηση σε τρία επίπεδα:

- στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματικής και συντακτικού).
- στο σημασιολογικό επίπεδο (λεξιλόγιο).
- στο επίπεδο της πρόσληψης του κειμένου (οργανωμένος λόγος).

Αξιοποιώντας αναλογικά την εμπειρία από τη διδασκαλία των ομιλούμενων γλωσσών, δε διδάσκουμε τα γλωσσικά στοιχεία αυτόνομα και ανεξάρτητα από το γλωσσικό τους περιβάλλον (παρά μόνο προς στιγμήν), αλλά ενταγμένα σε συγκεκριμένη μονάδα του λόγου (πρόταση, παράγραφος, μικροκείμενο).

Η διδασκαλία γραμματικής και συντακτικού προχωρούν παράλληλα και συνδυαστικά, ώστε μαζί με το σχηματισμό ενός γραμματικού τύπου να συνειδητοποιείται και η συντακτική λειτουργία του.

Η διδασκαλία προχωρεί από τα συχνότερα και απλούστερα φαινόμενα προς τα σπανιότερα και δυσκολότερα, κατά σπειροειδή διάταξη της ύλης. Είναι όμως ανάγκη να εξοικειωθούν οι μαθητές από την αρχή με ιδιαίτερους σχηματισμούς της αρχαίας ελληνικής (δοτική πτώση, απαρέμφατο, μετοχή, τόνοι, πνεύματα, αύξηση, αναδιπλασιασμός κ.ά.), για να μπορούν να κατανοούν απλά κείμενα σε σύντομο χρονικό διάστημα.

Παράλληλα και συμπληρωματικά προς την κάθετη διάταξη των φαινομένων, προβλέπονται και οριζόντιες διασυνδέσεις τους, ώστε να προβάλλει εναργέστερα η λειτουργία τους στο λόγο αλλά και η μεταξύ τους σχέση. Τη λογική κατηγορία της αιτίας π.χ. παρακολουθούμε στην επιρρηματική χρήση απλών πλάγιων πτώσεων, εμπρόθετων προσδιορισμών, αιτιολογικής μετοχής ή αντίστοιχης δευτερεύουσας πρότασης.

Ιδιαίτερα αξιοποιείται η γνώση των βασικών γραμματικών/συντακτικών κατηγοριών της νέας ελληνικής για τη διδασκαλία των αντίστοιχων της αρχαίας. Η πορεία αυτή από τη συγχρονία στη διαχρονία, και όχι αντίστροφα, είναι αποτελεσματικότερη και ασφαλέστερη.

Στο σημασιολογικό επίπεδο επιδιώκεται συστηματικά η ετυμολογική σύνδεση της νέας με την αρχαία ελληνική, καθώς και ο σχηματισμός οικογενειών λέξεων με ετυμολογική συγγένεια, ώστε να συνειδητοποιηθεί η σημασία των λέξεων και να διευρυνθεί ο γλωσσικός κώδικας των μαθητών.

Τέλος, η συνολική μύηση των μαθητών στον αρχαίο λόγο συνδυάζεται πάντοτε με την άσκησή τους στη γλωσσική κατανόηση απλών κειμένων. Δεδομένου ότι το νόημα δεν βρίσκεται στη μεμονωμένη λέξη ή φράση, στρέφουμε συστηματικά την προσοχή των μαθητών σε οργανωμένο λόγο και τους ασκούμε στη γλωσσική κατανόησή του. Το κείμενο θεωρείται ως οργανικό σύνολο, του οποίου τα μέρη σχετίζονται στενά μεταξύ τους και επομένως φωτίζονται και ερμηνεύονται αμοιβαία. Και ο μαθητής ασκείται να αξιοποιεί τον κατάλληλο γλωσσικό σχολιασμό, να εντοπίζει τα βασικά σημεία της δομής του κειμένου (ποιος ενεργεί και τι κάνει), να εκμεταλλεύεται τα συμφραζόμενα με ενεργητική κινητοποίηση όλων των πνευματικών του δυνάμεων, για να φθάσει στην κατανόηση του περιεχομένου ενός κειμένου.

Η πρωτοβάθμια αυτή κατανόηση συμπληρώνεται και ολοκληρώνεται με την εξάσκηση των μαθητών στη μετάφραση, η οποία είναι σύνθετη πνευματική και γλωσσική άσκηση, κατά την οποία δεν μεταγλωττίζουν τυπικά το αρχαίο κείμενο, αλλά αναζητούν τις νοηματικά ισοδύναμες εκφράσεις της νέας ελληνικής, για να αποδώσουν το νόημα και το χρώμα του αρχαίου λόγου. Και, όπως είναι γνωστό, όσο περισσότερο κατανοούν ένα κείμενο, τόσο περισσότερες πιθανότητες έχουν να το μεταφράσουν σωστά.

Επειδή μια τέτοια σύνθετη γλωσσική άσκηση προϋποθέτει μια προωθημένη γλωσσική κατάρτιση, την οποία δεν έχουν οι αρχάριοι μαθητές, γι' αυτό στην Α' τάξη και στην αρχή της Β' οι μαθητές περιορίζονται σε απλή μεταφορά στη νέα ελληνική φράσεων και προτάσεων της αρχαίας. Και μόνο από τη μέση περίπου της Β' τάξης και εξής ασκούνται συστηματικότερα στη μετάφραση ολόκληρου μικροκειμένου.

Γενικά, ο ευρύτερος σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας επιτυγχάνεται ευκολότερα και αποτελεσματικότερα με την κατάλληλη διδακτική αξιοποίηση του εικαστικού και πολιτιστικού υλικού, που πλαισιώνει το ποικίλο γλωσσικό υλικό των διδακτικών ενοτήτων. Έτσι, πλαισιωμένος με περισσότερα στοιχεία, έρχεται πιο κοντά στους μαθητές ο αρχαιοελληνικός κόσμος και τότε αισθάνονται την ανάγκη να γνωρίσουν και το λόγο των αρχαίων προγόνων μας, για να μπορούν να κατανοούν τα κείμενα, στα οποία αντικατοπτρίζεται ο πολιτισμός τους.

6. Τρόπος αξιολόγησης του μαθήματος

Για τον έλεγχο της γλωσσικής κατάρτισης των μαθητών του Γυμνασίου, σύμφωνα με τους σκοπούς και τη μέθοδο διδασκαλίας του μαθήματος, οι ερωτήσεις - ασκήσεις αξιολόγησης πρέπει να καλύ-

πτουν όλα τα επίπεδα της γλωσσικής διδασκαλίας, δηλαδή τη γνώση γραμματικής και συντακτικού, την κατάρκτηση του λεξιλογίου και την ικανότητα κατανόησης κειμένου. Έτσι, απαιτούνται τρεις κατηγορίες ασκήσεων:

- α) για τη γνώση της μορφολογίας της ελληνικής γλώσσας (γραμματικής και συντακτικού), ασκήσεις αντικειμενικού τύπου, που επιδέχονται μια μόνο σωστή απάντηση και μπορεί να είναι (σε όλες τις τάξεις):
 - πολλαπλής επιλογής διάφορων τύπων (συμπλήρωσης κενών, επιλογής σωστού - λάθους, αντιστοίχισης, διάζευξης κ.ά.).
 - μετασχηματιστικές φράσεων ή ολόκληρων προτάσεων (από έναν αριθμό σε έναν άλλο, από ενεργητική σε παθητική σύνταξη και αντίστροφα, από συγχρονική σε ιστορική αφήγηση κ.ά.).
- β) για την κατάρκτηση του σημασιολογικού επιπέδου της γλώσσας, ασκήσεις:
 - αναγνώρισης της σημασίας των λέξεων από τα συμφραζόμενα
 - κυριολεξίας, με τη χρήση της κατάλληλης λέξης σε προτάσεις που κατασκευάζουν οι μαθητές ή που τους δίδονται
 - αντιστοίχισης λέξεων ως προς την σημασία ή τον γραμματικό τύπο
 - ετυμολογίας: δημιουργίας οικογενειών ομόρριζων λέξεων, παραγωγής, σύνθεσης ή ανάλυσης λέξεων στα συνθετικά τους μέρη (σε όλες τις τάξεις)
- γ) για την κατανόηση του περιεχομένου των κειμένων, ασκήσεις:
 - ανοικτού ή κλειστού τύπου κατά περίπτωση, που απαιτούν μια προσωπική στάση ή εκτίμηση του μαθητή για το θέμα του κειμένου, τη δράση ή τη στάση των προσώπων, τα περιγραφόμενα στοιχεία (σε όλες τις τάξεις)
 - ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων του ίδιου ή άλλων συγγραφέων για απλές επισημάνσεις, ανάλογες με την ηλικία των μαθητών και συμβατές με τους σκοπούς της γλωσσικής διδασκαλίας (στη Β' και Γ' τάξη)
 - μεταφοράς απλών προτάσεων από την αρχαία στη νέα ελληνική γλώσσα και αντίστροφα, με βάση υλικό από το εξεταζόμενο κείμενο ή άλλα διδασκόμενα κείμενα, ώστε να μπορεί να ελεγχθεί η ανάπτυξη της ικανότητας «εφαρμογής» των γνώσεων για την επίλυση νέων προβλημάτων (στη Β' και Γ' τάξη)
 - μετάφρασης ενός τμήματος διδαγμένου κειμένου, αυτούσιου ή διασκευα-

σμένου, ώστε να απαιτείται κίνηση της κριτικής σκέψης των μαθητών που να αποκαλύπτει τη μεταφραστική τους ικανότητα (στη Γ' τάξη).

Η βαθμολογική αποτίμηση των απαντήσεων κατά τάξη θα είναι η εξής:

- Στην Α' τάξη δίνεται στους μαθητές ένα διδαγμένο κείμενο χωρίς το εισαγωγικό σημείωμα και χωρίς τα γλωσσικά σχόλια του βιβλίου και:
 - δύο (2) ασκήσεις γραμματικής και δύο (2) συντακτικού που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο οκτώ (8) μονάδες)
 - δύο (2) ασκήσεις λεξιλογικές - σημασιολογικές που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο 4 μονάδες)
 - δύο (2) ερωτήσεις κατανόησης περιεχομένου που βαθμολογούνται με 4 μονάδες η καθεμία (σύνολο 8 μονάδες). Μπορεί να αναλύονται σε δύο υποερωτήματα η καθεμία.
- Στη Β' τάξη δίνεται στους μαθητές ένα διδαγμένο κείμενο χωρίς το εισαγωγικό σημείωμα και χωρίς τα γλωσσικά σχόλια, που το συνοδεύουν, και:
 - δύο (2) ασκήσεις γραμματικής και δύο (2) συντακτικού που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο οκτώ (8) μονάδες)
 - δύο (2) ασκήσεις λεξιλογικές που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο 4 μονάδες)
 - 4 ερωτήσεις κατανόησης περιεχομένου, από τις οποίες:
 - τρεις αναφέρονται στο κείμενο που δίνεται για εξέταση (η μια μπορεί να είναι ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων, από τα οποία το ένα είναι το εξεταζόμενο) και
 - μία είναι μεταφοράς απλών προτάσεων από την αρχαία στη νέα ελληνική και αντίστροφα (4 προτάσεις).
 Οι απαντήσεις βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο 8 μονάδες).
- Στη στη Γ' τάξη δίδονται στους μαθητές:
 - δύο (2) ασκήσεις γραμματικής και δύο (2) συντακτικού που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο 8 μονάδες)
 - δύο (2) ασκήσεις λεξιλογικές - σημασιολογικές που βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμία (σύνολο 4 μονάδες)
 - δύο (2) ασκήσεις κατανόησης περιεχομένου. Από αυτές η μία μπορεί να είναι ανάγνωσης σύντομων παράλληλων κειμένων, εκ των ο-

ποίων το ένα να είναι το εξεταζόμενο. Οι απαντήσεις βαθμολογούνται με 2 μονάδες η καθεμιά (σύνολο 4 μονάδες).

- ένα (1) από τα διδαγμένα κείμενα (χωρίς το εισαγωγικό σημείωμα και χωρίς τα γλωσσικά σχόλια), αυτούσιο ή διασκευασμένο, και ζητείται η μετάφραση 8-10 στίχων του, που βαθμολογείται με 4 μονάδες.

Επισημαίνεται ότι κατά τις γραπτές προαγωγικές εξετάσεις στο μάθημα της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας δίνονται στους μαθητές ερωτήσεις και ασκήσεις ανάλογες με αυτές, με τις οποίες έχουν εξοικειωθεί κατά την καθημερινή εργασία τους στο σχολείο και στο σπίτι. Και είναι αυτονόητο ότι το είδος των ασκήσεων και ο βαθμός δυσκολίας τους πρέπει να ανταποκρίνονται στο επίπεδο των μαθητών της συγκεκριμένης τάξης.

Παρατίθενται ενδεικτικά διάφορες μορφές που μπορεί να πάρουν οι ασκήσεις κάθε κατηγορίας:

I. Οι ασκήσεις της πρώτης κατηγορίας αποσκοπούν στο να ελέγξουν σε ποιο βαθμό οι μαθητές είναι ικανοί ν' αναγνωρίζουν τα σημαντικότερα μορφοσυντακτικά φαινόμενα που εξετάζονται στις ενότητες του εγχειριδίου και μπορεί να έχουν τις ακόλουθες μορφές:

α) Ασκήσεις συμπλήρωσης φράσεων με τον κατάλληλο γραμματικά ή συντακτικά τύπο λέξεων. Π.χ.:

1. συμπληρώνουν ένα κενό επιλέγοντας τη σωστή λέξη ή φράση απ' αυτές που τους δίνονται: Π.χ. ὕμνεϊτε τὸν Θεὸν ἐν.....

(I) χορδαὶ καὶ ὄργανα

(II) χορδαῖς καὶ ὄργανοις

(III) χορδῶν καὶ ὀργάνων

2. Τοποθετούν όλους τους τύπους που τους δίνονται στη σωστή τους θέση.

«..... τοὺς προδότας καὶ τοὺς κλέπτας

κολάζουσι καὶ οἱ νόμοι

τῇ πόλει παρέχουσιν» σωτηρίαν

β) Ασκήσεις συνδυασμού λέξεων, όπως π.χ. επιθέτων, μετοχών ή ρημάτων με ουσιαστικά. Π.χ. Ζητούμε από τους μαθητές να συνδυάσουν κάθε λέξη της Α' στήλης με την αντίστοιχη της Β'.

γενομένης
κακός
φοβεροῦ
πιστῶ
ἀγρίοις
μυθικῶν
παίζουσιν

οἱ παῖδες
δούλῳ
θηρίοις
ἡρώων
δράκοντος
υἱὸς
τῆς μάχης

γ) Αναγνωρίζεις τύπων, συντακτικών δομών κ.λπ., δηλαδή να αναγνωρίζουν συντακτικά ή γραμματικά τύπους, φράσεις ή προτάσεις που υπάρχουν μέσα σε συγκεκριμένο παράδειγμα. Το παράδειγμα είναι δυνατόν να προέρχεται από το διδαγμένο κείμενο ή να δίνεται από τον διδάσκοντα. Π.χ. στην πρόταση: *οὐχ ἡ τύχη τὰς μάχας κρίνει ἀλλ' ἡ ἀνδρεία τῶν στρατιωτῶν ζητεῖται να θρουν:*

– δύο ή τρία πρωτόκλιτα ονόματα και να τα βάλουν στην ονομαστική του ενικού, εφόσον βρίσκονται σε άλλη πτώση

– ή (εάν πρόκειται για ερώτηση συντακτική) να θρουν το υποκείμενο και το αντικείμενο του ρήματος, του απαρεμφάτου ή της μετοχής.

δ) Ασκήσεις μετασχηματιστικές, δηλαδή ασκήσεις μεταφοράς προτάσεως από ενικό σε πληθυντικό, από παρατατικό σε ενεστώτα κ.λπ.

Π.χ. ζητούμε να μεταφέρουν σε πληθυντικό αριθμό την πρόταση: *ὁ νόμος σφύζει τὴν πολιτείαν.*

II. Οι ασκήσεις της δεύτερης κατηγορίας αναφέρονται σε Λεξιλογικά - Σημασιολογικά στοιχεία που περιέχονται στο εξεταζόμενο κείμενο (ή κείμενα) της ίδιας ενότητας ή είναι ανάλογα με αυτά που υπάρχουν στο Β' μέρος των ενοτήτων που διδάχθηκαν.

Συγκεκριμένα, ζητούμε από τους μαθητές:

α) Να γράψουν παράγωγα ή σύνθετα της λέξης που εξετάζεται στο Β' μέρος της ενότητας. Π.χ. Να γράψουν νεοελληνικά παράγωγα ή σύνθετα που προέρχονται από το αρχαίο ρήμα *αἴρω*. Είναι φυσικό ότι ζητούμε πάντοτε συγκεκριμένο και περιορισμένο αριθμό λέξεων.

β) Να σχηματίζουν προτάσεις χρησιμοποιώντας λέξεις ή φράσεις που προέρχονται από τον πίνακα του Β' μέρους της ενότητας. Π.χ. Να σχηματίσουν δύο φράσεις χρησιμοποιώντας στη μία τη λέξη: *η πυρά* και στην άλλη τη λέξη: *τα πυρά*.

γ) Να βρίσκουν τη σημασία λέξεων ή φράσεων που έχουν ήδη συναντήσει στα πλαίσια της διδακτικής ενότητας και οι οποίες τους δίνονται μέσα σε συμφραζόμενα. Π.χ. Να θρουν τι σημαίνει η φράση

«εν εναντία περιπτώσει» έχοντας ως βάση το επόμενο κείμενο:
 «Εγώ σε συμβουλεύω να κάνεις αυτό που πρέπει· εν εναντία περι-
 πτώσει θα φέρεις αχέραιη την ευθύνη».

δ) Να βρίσκουν την πρωτότυπη λέξη με βάση ορισμένα παράγωγα που τους δίνονται.

ε) Να βρίσκουν από ποια αρχαία λέξη προέρχονται π.χ. τα ονόματα **πολίτης** και **πολιτισμός**.

στ) Να συμπληρώνουν πίνακες συνθέτων σύμφωνα με υπόδειγμα που τους δίνεται. Π.χ. Να συμπληρώνουν πίνακες όπως ο επόμενος:

επί + γράφω	=	επιγράφω	επιγραφή	επιγραφικός
περί +	=
συν +	=
υπό +	=
διά +	=

ζ) Να αναλύουν σύνθετες λέξεις σε α' και β' συνθετικό. Π.χ. Να βρουν από ποιες λέξεις αποτελούνται οι τύποι: ακρόπολη και παι-
 δούπολη.

η) Να συμπληρώνουν κενά σε προτάσεις ή φράσεις κάνοντας επιλο-
 γή μεταξύ λέξεων / σημασιών που τους δίδονται. Π.χ. Να συ-
 μπληρώσουν το κενό της επόμενης πρότασης με τη λέξη που νο-
 μίζουν ότι ταιριάζει σημασιολογικά. Π.χ. «η Αθήνα εί-
 ναι.....»:

- | | |
|-------|-------------|
| (i) | ακρόπολη |
| (ii) | πόλη |
| (iii) | μεγαλούπολη |
| (iv) | κωμόπολη |

θ) Να επισημαίνουν τη σημασία λέξεων ή φράσεων που τους δίδονται
 σε προτάσεις ή φράσεις επιλέγοντας τη σωστή απάντηση. Π.χ.
 Στην πρόταση «Το συμβούλιο της εταιρείας αποφάσισε την αποπο-
 μπή του κυρίου Χ από τη θέση του γραμματέα» τι σημαίνει η λέξη
 αποπομπή:

- | | |
|-------|----------|
| (i) | προαγωγή |
| (ii) | τιμωρία |
| (iii) | διώξιμο |
| (iv) | μετάθεση |
| (v) | διορισμό |

III. Με τις ασκήσεις της τρίτης κατηγορίας σκοπεύουμε στο να διακριθώσουμε κατά πόσο οι μαθητές έχουν κατανοήσει το περιεχόμενο του κειμένου που τους δίνεται σε φωτοτυπία ή αναγράφεται στον πίνακα χωρίς ερμηνευτικά σχόλια και χωρίς το εισαγωγικό σημείωμα που ενδεχομένως υπάρχει πάνω απ' αυτό. Τα ερωτήματα μπορεί να έχουν τις ακόλουθες μορφές:

- α) Απόδοση του νοήματος ολόκληρου του διδόμενου προς εξέταση κειμένου. Π.χ. Ζητούμε από τους μαθητές να αποδώσουν το περιεχόμενο του διαλόγου «Διογένης και Ηρακλής» (ενότ. 10 Α').
- β) Παρουσίαση ενός ή περισσότερων θεματικών κέντρων του κειμένου (ή των κειμένων). Π.χ. Τους ζητούμε να προσδιορίσουν τις απόψεις του Πλουτάρχου σχετικά με την αγωγή του σώματος και της ψυχής (ενότ. 6 Α').
- γ) Αιτιολόγηση κάποιας ενέργειας ή στάσης ενός ή περισσότερων προσώπων που αναφέρονται στο κείμενο ή ερμηνεία ενός γεγονότος. Π.χ. Να εξηγήσουν γιατί ο Δίας επιπλήττει τον Ήλιο και ποια δικαιολογία προβάλλει ο Ήλιος (ενότ. 9 Α').
- δ) Επισήμανση μιας ή περισσότερων διαχρονικών ιδεών (διδαγμάτων - μηνυμάτων) του κειμένου. Π.χ. Να γράψουν τι μας διδάσκει ένας μύθος του Αισώπου, όπως αυτός της ενότ. 5 Α'.
- ε) Σχολιασμός της δράσης ενός ή περισσότερων προσώπων του κειμένου. Π.χ. Να σχολιάσουν τη συμπεριφορά του Οδυσσέα και των συντρόφων του (ενότ. 8 Α').
- στ) Συνδυασμός ορισμένων από τα παραπάνω ζητούμενα. Π.χ. Ζητούμε να γράψουν ποιες πληροφορίες δίνει ο αναστάς νεκρός στο γιατρό (παρουσίαση θεματικού κέντρου του κειμένου) και γιατί (αιτιολόγηση πράξης) (ενότ. 12 Α').

Β. ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΒΙΒΛΙΟ ΚΑΙ Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΤΟΥ

1. Η ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΚΑΙ Η ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ

Η δομή του διδακτικού βιβλίου υπαγορεύτηκε από τους γενικούς σκοπούς του μαθήματος που συνοψίζονται στην επιδίωξη «να εξοικειωθούν οι μαθητές βαθμιαία με τον αρχαίο ελληνικό λόγο συνολικά, τόσο στο επίπεδο του γλωσσικού συστήματος (γραμματικής και σύνταξης), όσο και στο επίπεδο του λεξιλογίου και της κατανόησης κειμένου». Αυτό σημαίνει ότι το βιβλίο θα πρέπει να δίνει τη δυνατότητα στους μαθητές να ασκηθούν παράλληλα και στα τρία παραπάνω επίπεδα του λόγου, δηλαδή στην πρόσληψη κειμένου, στην κατάκτηση του λεξιλογίου και στη γνώση της μορφολογίας και της δομής του λόγου. Γι' αυτό και το γλωσσικό υλικό οργανώνεται σε 18 ενότητες, οι οποίες έχουν σταθερή δομή και, εκτός από τις δύο πρώτες και τις δύο ανακεφαλαιωτικές, περιλαμβάνουν:

Α' Κείμενο, με ελκυστικό τίτλο, εισαγωγικό σημείωμα, κατάλληλα ερμηνεύματα και ερωτήματα, που βοηθούν την κατανόησή του

Β' Λεξιλογικά - σημασιολογικά στοιχεία, με σύνδεση αρχαίας και νέας ελληνικής γλώσσας και κατάλληλες ασκήσεις

Γ' Γραμματικά - συντακτικά στοιχεία, με ποικίλες ασκήσεις για την εμπέδωσή τους

Δ' Κείμενο, για σύντομη άσκηση άμεσης κατανόησής του με μικρή γλωσσική και ερμηνευτική βοήθεια.

Οι δύο πρώτες ενότητες έχουν απλούστερη μορφή και έχουν προορισμό να ευαισθητοποιήσουν τον μαθητή στη συγγένεια του αρχαίου με τον νεοελληνικό λόγο και να του γνωρίσουν τα βασικά στοιχεία γραφής της αρχαίας ελληνικής. Οι δύο, εξάλλου, ανακεφαλαιωτικές ενότητες έχουν δύο μέρη, ένα με κείμενο και βοηθητικά σχόλια και ερωτήματα και ένα με ποικίλες ασκήσεις λεξιλογικές, γραμματικές και συντακτικές για την εμπέδωση των σχετικών γνώσεων που διδάχτηκαν σε προηγούμενες ενότητες.

Ανάλογη είναι και η δομή του βιβλίου της Β' τάξης και του πρώτου μέρους του βιβλίου της Γ' τάξης Γυμνασίου, το οποίο όμως περιλαμβάνει 12 ενότητες, όπως θα δούμε.

Το κύριο μέρος του βιβλίου συνοδεύεται από πίνακες γραμματικής που περιλαμβάνουν μόνο τα φαινόμενα που διδάχθηκαν οι μαθητές σ' αυτή την τάξη, ένα συνοπτικό πίνακα λίγων, πολύ συχνών, ανώμαλων ρημάτων και ένα πίνακα των βασικών στοιχείων συντακτικού της αρχαίας ελληνικής που διδάχτηκαν σ' αυτή την τάξη. Και τέλος υπάρχει ένα λεξιλογικό ευρετήριο του βιβλίου.

Έτσι, ο μαθητής έχει σε ένα βιβλίο όλα όσα του χρειάζονται για την πρώτη εξοικείωσή του με την αρχαία ελληνική γλώσσα. Σ' αυτά τα στοιχεία μπορεί να ανατρέχει σε κάθε στιγμή που δεν θυμάται κάτι ή θέλει να βρει απάντηση σε μια απορία του. Γι' αυτό και, ενώ του προσφέρουν την άμεση εξυπηρέτηση που έχει ανάγκη, δεν τον καταπονούν με τον όγκο και την πληρότητα των πληροφοριών που περιέχουν τα βιβλία της Γραμματικής και του Συντακτικού της Αρχαίας Ελληνικής.

Τέλος, μολονότι είναι σαφής ο γλωσσικός κυρίως σκοπός της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής στο Γυμνάσιο, όλα τα παραπάνω στοιχεία του γλωσσικού υλικού του κύριου μέρους του βιβλίου πλασιώνονται με κατάλληλο εικαστικό υλικό (εικόνες, φωτογραφίες, χάρτες, ρητά, γνωμικά, αποφθέγματα κ.ά.), το οποίο παραπέμπει τους μαθητές στον αρχαίο ελληνικό κόσμο και πολιτισμό και προσελκύει το ενδιαφέρον τους και για τον αρχαιοελληνικό λόγο, που είναι φορέας αυτού του πολιτισμού.

Γενικά για την καλύτερη αξιοποίηση του βιβλίου θα πρέπει ο καθηγητής να έχει υπόψη του τα εξής:

1. Κάθε διδακτική ενότητα έχει σχεδιαστεί, για να διδαχθεί κατά κανόνα σε 3 διδακτικές ώρες, εκτός αν δηλώνεται διαφορετικά στις ειδικές οδηγίες του δεύτερου μέρους αυτού του βιβλίου. Εξαιρέση αποτελούν οι δύο πρώτες ενότητες και οι δύο ανακεφαλαιωτικές, για κάθε μια από τις οποίες διατίθενται 2 διδακτικές ώρες.

2. Μια ενδεικτική κατανομή του χρόνου (3 ώρες) που προβλέπεται για τη διδασκαλία μιας τυπικής βασικής ενότητας θα μπορούσε να είναι η εξής:

Την 1η διδακτική ώρα διδάσκεται το κείμενο του Α' μέρους και μελετάται ο λεξιλογικός πίνακας του Β' μέρους.

Τη 2η διδακτική ώρα εξετάζονται οι ασκήσεις του Β' μέρους και διδασκεται η Γραμματική ή Σύνταξη του Γ' μέρους.

Την 3η διδακτική ώρα γίνονται ορισμένες ασκήσεις του Γ' μέρους, καθώς και το κείμενο του Δ' μέρους, στο οποίο όμως αφιερώνονται μόνο 15' της ώρας για άσκηση σύντομης κατανόησής του.

3. Χρειάζεται ιδιαίτερη επαγρύπνηση του καθηγητή, ώστε να ολοκληρωθεί οπωσδήποτε η διδασκαλία του βιβλίου της Α' τάξης μέχρι το τέλος του διδακτικού έτους της τάξης αυτής, για να μη συμπαρασύρει η οποιαδήποτε καθυστέρηση τη διδασκαλία των βιβλίων της Β' και Γ' τάξης, τα οποία αποτελούν οργανική συνέχειά του, και, όπως είναι αυτονόητο, η διδασκαλία κάθε επόμενου βιβλίου προϋποθέτει την ολοκλήρωση

της διδασκαλίας των γλωσσικών στοιχείων (γραμματικής και συντακτικού) του προηγούμενου.

4. Η πλήρης αξιοποίηση των διδακτικών εγχειριδίων με την κατάλληλη μέθοδο διδασκαλίας εξαρτάται άμεσα από τη σαφή συνειδητοποίηση των συγκεκριμένων σκοπών του μαθήματος, η οποία οδηγεί στην οργάνωση της διδασκαλίας σύμφωνα με τις βασικές αρχές βαθμιαίας κατάρτησης της γνώσης και επιβάλλει τις απαραίτητες επιλογές του τι, πώς και πότε θα διδαχθεί.

5. Εκείνο που επιδιώκεται βασικά με τη διδασκαλία της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας είναι η εξοικείωση των μαθητών με τα αρχαιοελληνικά κείμενα και η άσκηση στην άμεση και βιωματική κατανόησή τους. Γι' αυτό και η διδασκαλία κάθε ενότητας των διδακτικών εγχειριδίων αρχίζει και τελειώνει με κείμενα, τα οποία αποτελούν και τη βάση της διαχρονικής διδασκαλίας της γλώσσας.

Επισημαίνεται ιδιαίτερα η μεγάλη σημασία, που έχει η ορθή, εκφραστική και φυσική ανάγνωση των κειμένων. Μια καλή ανάγνωση αποτελεί το ήμισυ της κατανόησης. Στην εκφώνηση, λοιπόν, του κειμένου θα προσέχουμε τη σωστή προφορά, τον τονισμό, τα σημεία στίξης, την επιτόνιση και το ύφος, ώστε τα νοήματά του να γίνονται προσιτά στους μαθητές ει δυνατόν στο άκουσμα μόνο της εκφοράς του. Έτσι σιγά σιγά θα λειτουργήσει ο αρχαίος λόγος αυτόνομος και χωρίς παρεμβολές και διαμεσολαβήσεις.

6. Η προσέγγιση των κειμένων γίνεται με τη λεγόμενη **κειμενοκεντρική μέθοδο**, με την οποία επιδιώκεται να οδηγηθεί ο μαθητής στην κατανόηση του περιεχομένου ενός κειμένου, προστρέχοντας σε λεξιλογικές ή μορφολογικές διευκρινίσεις μόνο στο βαθμό που αυτές εξυπηρετούν την κατανόηση και μάλιστα χωρίς να προσφεύγει σε πιστή ή κατά λέξη μετάφραση. Αυτό άλλωστε είναι αδύνατο για τους αρχάριους μαθητές που διαθέτουν στοιχειώδη μόνο γνώση της αρχαίας ελληνικής. Αργότερα, από το Β' τετράμηνο της Β' τάξης και σε όλη τη διάρκεια της Γ' τάξης οι μαθητές, με τη βοήθεια του καθηγητή, θα ασκούνται συστηματικά και στη μετάφραση ολόκληρου κειμένου.

7. Η δεύτερη βασική μεθοδολογική κατεύθυνση είναι ο **διαρκής συσχετισμός του παλαιού με το νέο**, που επιδιώκει τη συνειδητοποίηση των κοινών δομικών στοιχείων αρχαίας και νέας ελληνικής αλλά και των διαφορών τους, την επισήμανση της εξέλιξης και της συνέχειας και, κατά συνέπεια, την άμβλυνση του αισθήματος του απόρροιστου και του ξένου, που έχουν σήμερα οι μαθητές για τα αρχαία ελληνικά. Αν η κειμενοκεντρική προσέγγιση επιβάλλεται στο Α' και Δ' μέρος κάθε ενότητας, όπου κυριαρχεί η παρουσία των κειμένων, ο διαρκής συσχετισμός παλιού και νέου

στοιχείου στη γλώσσα είναι εμφανής κυρίως στο Β' και Γ' μέρος, όπου επιδιώκεται να εξοικειωθούν οι μαθητές με τα δομικά (λεξιλογικά και μορφολογικά) στοιχεία της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και, με την ετυμολογική σύνδεση αρχαίας και νέας ελληνικής, να φθάσουν σε μια βαθύτερη γνώση του λεξιλογικού πλούτου της γλώσσας μας.

8. Μεθοδολογικά χρειάζεται προσοχή κατά τη διδασκαλία του Γ' μέρους κάθε ενότητας, ώστε η γνώση των βασικών γραμματικών και συντακτικών στοιχείων να λειτουργήσει επιδοθητικά προς την κατανόηση των κειμένων. Είναι ανάγκη, λοιπόν, ο μαθητής να χρησιμοποιεί παράλληλα και ταυτόχρονα με τη διδασκαλία ενός φαινομένου τους γραμματικούς πίνακες που υπάρχουν στο τέλος του βιβλίου, ώστε να μη χρειάζεται κατ' αρχήν να απομνημονεύει κλιτικά συστήματα αυτόνομα, για να κατανόησει πλήρως ένα φαινόμενο ή για να ανταποκριθεί στις σχετικές συνδυαστικές ή μετασχηματιστικές ασκήσεις. Με τον καιρό και με τη χρήση και την επανάληψη θα συγκρατήσει ο μαθητής όσα στοιχεία της γλώσσας χρειάζεται, για να κατανοεί τα αρχαία ελληνικά κείμενα.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι, αν αυτή η τακτική του διαρκούς συσχετισμού παλαιού και νέου ακολουθηθεί με συνέπεια και στους τρεις τομείς της γλώσσας, των κειμένων, του λεξιλογίου και της γραμματικής και σύνταξης, θα καλλιεργηθεί σταδιακά στους μαθητές η συνείδηση της συνέχειας και συνοχής της γλώσσας και γραμματείας μας και, κατ' επέκταση, του εθνικού μας βίου. Άλλωστε, αυτός είναι ένας από τους μακροπρόθεσμους γενικούς σκοπούς της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας και γραμματείας.

2. ΑΝΑΛΥΤΙΚΕΣ ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΚΑΘΕ ΜΕΡΟΣ ΜΙΑΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ

Α' και Δ' ΜΕΡΟΣ - ΤΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

Στο πρώτο μέρος κάθε διδακτικής ενότητας υπάρχει το κείμενο. Ειδικότερα κάθε ενότητα αρχίζει με την επικεφαλίδα του κειμένου που στοχεύει πρωτίστως να οδηγήσει τον μαθητή να συλλάβει ευθύς εξ αρχής το θέμα του αποσπάσματος, το οποίο έχει κατά κανόνα νοηματική αυτοτέλεια. Ένα σύντομο εισαγωγικό σημείωμα δίνει τις απαραίτητες πληροφορίες για το απόσπασμα του κειμένου που ακολουθεί.

Μετά το κείμενο υπάρχουν τα ερμηνευτικά σχόλια τυπωμένα σε δύο αντικριστές στήλες. Στη μια στήλη υπάρχουν οι επεξηγούμενες λέξεις και στην απέναντι η μετάφρασή τους ή κάποιο απαραίτητο γλωσσικό σχόλιο. Επισημαίνουμε ότι επεξηγούνται και μεταφράζονται όχι μόνο μεμονωμένες λέξεις, αλλά και φράσεις και ολόκληρες προτάσεις, εφόσον για τον μαθητή του γυμνασίου, που δεν έχει καμιά εξοικείωση με τη δομή ή τους τύπους της αρχαίας ελληνικής γλώσσας δεν είναι δυνατή, ακόμη και όταν δεν έχει άγνωστες λέξεις, η άμεση και αυτόματη κατανόηση του αρχαίου κειμένου. Άλλωστε και ο δάσκαλος μπορεί να συμβάλει με τον τρόπο του στην κατανόηση του κειμένου υποβάλλοντας κατάλληλες ερωτήσεις (ανάλογες με εκείνες που υπάρχουν στο τέλος των ερμηνευμάτων) και μεταφράζοντας ή παραφράζοντας προφορικά τα τμήματα εκείνα που διαπιστώνει ότι δυσκολεύουν τον μαθητή. Έτσι ο μαθητής, καθώς θα έχει στη διάθεσή του μια σειρά μεταφρασμένες λέξεις ή φράσεις, θα μπορεί πλέον –και με μια σχετική βοήθεια από τον δάσκαλο– να δοκιμάσει να «λύσει» το αίνιγμα του κειμένου ή τουλάχιστον να κατανοήσει το κείμενο σε γενικές γραμμές.

Για να ελεγχθεί ο βαθμός στον οποίο ο μαθητής έχει αντιληφθεί το νόημα του αποσπάσματος, τίθενται αμέσως μετά τα ερμηνεύματα μία ή δύο ερωτήσεις, η απάντηση των οποίων βασίζεται στο περιεχόμενο του κειμένου. Έτσι λ.χ. ζητείται να αναδειχθεί η κεντρική θεματική πρόταση του κειμένου ή να σχολιασθεί κάποια συγκεκριμένη άποψη ή το συμπέρασμα του συγγραφέα. Με τον τρόπο αυτό (αλλά και με την επεξεργασία του κειμένου) νομίζουμε ότι θα ελέγχεται ικανοποιητικά ο βαθμός επαφής των παιδιών με το κείμενο.

Αυτό βέβαια δεν σημαίνει ότι πρέπει να αποκλείσουμε παντελώς τον μεταφρασμένο λόγο, ιδιαίτερα όταν προέρχεται από κάποιον έγκυρο μεταφραστή, στο τέλος όμως της νοηματικής επεξεργασίας του κειμένου. Η μετάφραση, έτσι, δεν ακυρώνει και δεν υποκαθιστά την επεξεργασία του πρωτοτύπου, η οποία στοχεύει στον εντοπισμό των συγκεκριμένων εκείνων λέξεων και φράσεων του αρχαίου κειμένου που εμπεριέχουν τα ρητά ή λανθάνοντα σήματά του και οδηγούν του μαθητή σε μια άμεση – βιωματική– επικοινωνία με αυτό, που είναι προτιμότερη, αρχικά τουλάχιστον, από μια δυσλεκτική προσπάθεια να μεταφράσει. Άλλωστε η μετάφραση (έργο επίπονο και απαιτητικό, όπως γνωρίζουμε) προϋποθέτει μια ευρύτερη γλωσσική κατάρτιση και καλλιέργεια, την οποία δεν διαθέτει ο αρχάριος μαθητής. Γι' αυτό και στην Α' τάξη καθώς και στην αρχή της Β' πρέπει να περιορίζεται σε απλή μεταφορά στη νέα ελληνική φράσεων ή προτάσεων της αρχαίας. Μόνο από τη μέση περίπου της Β' τάξης και

εξής κρίνεται σκόπιμο να ασκούνται οι μαθητές συστηματικότερα στη μετάφραση ολόκληρου μικροκειμένου. Και τότε, όχι για να την αναπαράγουν από στήθους (προφορικά ή και γραπτά), όποτε τους ζητηθεί, αλλά για να συμπληρώσουν την κατανόηση του κειμένου στην οποία έφθασαν με την άμεση επεξεργασία της πρωτότυπης μορφής του.

Συνοψίζοντας, λοιπόν, θα λέγαμε ότι η επεξεργασία του κειμένου θα πρέπει να είναι θεματική και γλωσσική. Βασιζόμενοι σε ένα ελκυστικό και ενδιαφέρον για τα παιδιά θέμα, θα επιδιώκουμε την εξοικείωση και συμφιλίωση του μαθητή με τον αρχαίο ελληνικό λόγο. Η θεματική ανάλυση θα είναι το συναισθηματικό προγεφύρωμα για τη γλωσσική διδασκαλία. Θα αποτελεί όχι τον τελικό σκοπό αλλά το μέσο ή το δέλεαρ για την παραπέρα πορεία της διδασκαλίας μας.

Ερχόμαστε τώρα στο τέταρτο μέρος της ενότητας. Όλα τα κείμενα του Δ' μέρους πλαισιώνονται από επικεφαλίδα, εισαγωγή (όπου κρίνεται αναγκαίο), ερμηνευτικά σχόλια, κατάλληλα ερωτήματα και μερικές φορές και από μετάφραση. Τα κείμενα αυτά συνοδεύουν το αρχικό κείμενο - πιλότο με τη θεματική τους συγγένεια και αξιοποιούνται ως σύντομες ασκήσεις κατανόησης του περιεχομένου εκ μέρους των μαθητών. Κύρια επιδίωξή μας είναι να πολλαπλασιάσουμε τις ευκαιρίες άσκησης του μαθητή στην πρόσληψη κειμένου, **χωρίς να καταφεύγει στην μετάφρασή του.**

Κατά την επεξεργασία του τμήματος αυτού θα πρέπει ο ρόλος του δασκάλου να είναι περισσότερο διακριτικός και η πρωτοβουλία των μαθητών μεγαλύτερη. Θα πρέπει με άλλα λόγια να παρακινούνται οι μαθητές να κατανόησουν με μικρή βοήθεια τα κύρια σημεία του κειμένου, βασιζόμενοι κυρίως στο εισαγωγικό σημείωμα, στον γλωσσικό σχολιασμό και σε κατάλληλες ερωτήσεις, που μπορούν να υποβάλλουν και οι ίδιοι στον δάσκαλο. Παράλληλα θα πρέπει να ασκηθούν να εκμεταλλεύονται τα συμφραζόμενα προκειμένου να αντιλαμβάνονται τις κύριες θεματικές γραμμές του κειμένου.

Η όλη απασχόλησή μας με το κείμενο του Δ' Μέρους δεν θα πρέπει να υπερβαίνει τα 15' της ώρας. Η ταχύτερη τώρα κατανόηση του κειμένου υποβοηθείται σημαντικά από τη νοηματική συγγενεία του με το περιεχόμενο του κειμένου του Α' Μέρους, καθώς δίνεται η δυνατότητα στους μαθητές να συγκρίνουν ή να αντιπαραβάλλουν ομόθεμα κείμενα της ίδιας ή άλλης εποχής.

Τα οφέλη από μια τέτοια δυναμική διδασκαλία δεν είναι ασήμαντα. Τα ομόθεμα κείμενα πολλαπλασιάζουν τις ευκαιρίες του μαθητή να διακρίνει τη σημασία και τον λειτουργικό ρόλο κάθε λέξης μέσα στο φυσικό, οργανικό της περιβάλλον. Αυτή η λεκτική και φραστική επεξεργασία, που θα βασίζεται σε

ομοιότητες αλλά και διαφορές, θα δίνει τη δυνατότητα στον μαθητή να παρακολουθεί σταδιακά πώς επαναλαμβάνονται, επιβιώνουν και ανανεώνονται παλαιά μοτίβα καθώς και συγκεκριμένες λέξεις ή γραμματικοσυντακτικοί τύποι (ιδίως μέσα από την αξιοποίηση ανάλογων κατηγοριών της νέας ελληνικής). Με τον τρόπο αυτό οι μαθητές θα μπορούν να αφομοιώνουν τις γνώσεις τους και δεν θα καταπονούνται απομνημονεύοντας μεμονωμένους τύπους.

Παράλληλα, τα ομόλογα θέματα των κειμένων θα δίνουν, όπως είπαμε, την ευκαιρία στους μαθητές να βρίσκουν ομοιότητες και διαφορές όχι μόνο σε επίπεδο λέξεων ή φράσεων, αλλά και σε επίπεδο ιδεών και εικόνων. Αυτή η άσκηση πάνω στο περιεχόμενο και στην εικονοποιία των κειμένων δεν πρέπει να θεωρηθεί ασήμαντη ή περιττή, διότι είναι γνωστό ότι το νόημα ενός κειμένου εμφανίζεται με πληρότητα μόνον, όταν καταστούν σαφείς και πρόδηλες οι σχέσεις μεταξύ των διάφορων νοηματικών και αισθητικών στοιχείων του. Την εποχή, λοιπόν, που οι μαθητές διδάσκονται ιδιαίτερα σύνθετα κείμενα, όπως είναι λ.χ. η (μεταφρασμένη) επική και τραγική ποίηση, νομίζουμε πως είναι πολύ καλό να γυμνάζουν παράλληλα τη σκέψη τους και σε απλά πρωτότυπα κείμενα με τον τρόπο που περιγράψαμε παραπάνω.

Επομένως, η συνεχής ενασχόληση με τα κείμενα έχει ως στόχο πρώτον να εξοικειώσει τους μαθητές με την αρχαία ελληνική γλώσσα και δεύτερο να τους καταστήσει ικανούς να αντιλαμβάνονται —σε ένα τουλάχιστον βαθμό— τη λογική και την αισθητική πληρότητα ενός κειμένου. Έτσι χάρη και στον παραλληλισμό των κειμένων θα μπορέσουν, όπως πιστεύουμε, οι μαθητές να συνειδητοποιήσουν εύκολα τη συνέχεια αλλά και την εξέλιξη της γλώσσας και της λογοτεχνίας μας.

Συμπερασματικά, λοιπόν, μπορούμε να πούμε ότι τα ομόθεμα κείμενα καθιστούν τη διδασκαλία τερπνότερη και ωφελιμότερη, καθώς στοχεύουν στην ενεργητική συμμετοχή των παιδιών στο μάθημα, συμβάλλουν στην ανάπτυξη της κριτικής τους οξύνοιας και τους ανοίγουν τον δρόμο του ταξιδιού μέσα στον χρόνο.

Ένα τέτοιο ταξίδι μέσα στις διαφορετικές περιόδους της γλώσσας και της λογοτεχνίας μας έχουν επιχειρήσει και ορισμένοι σημαντικοί νεοέλληνες ποιητές.

Ο Γ. Σεφέρης, σε μια ομιλία του στα παιδιά του ελληνικού Γυμνασίου της Αλεξάνδρειας το 1941¹, υποστηρίζει τα εξής σχετικά με την ενότητα και συνέχεια της γλώσσας και λογοτεχνίας μας. «Για κοιτάξετε», γράφει, «πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως, από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε, ανασταίνουμε, και τραγουδού-

με με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δε σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταιμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι. Και όλοι αυτοί, οι μεγάλοι και οι μικροί, που σκέφτηκαν, μίλησαν, μέτρησαν ελληνικά, δεν πρέπει να νομίζετε πως είναι σαν ένας δρόμος, μια σειρά ιστορική, που χάνεται στη νύχτα των περασμένων και βρίσκεται έξω από σας. Πρέπει να σκεφτείτε πως όλα αυτά βρίσκονται μέσα σας, τώρα, βρίσκονται μέσα σας όλα μαζί, πως είναι το μεδούλι των κοκάλων σας, και πως θα τα βρείτε αν σκάψετε αρκετά βαθιά τον εαυτό σας. Αλλά για να κάνετε αυτή τη δουλειά, για να επιδοθείτε σ' αυτήν την εσωτερική προσήλωση, θα σας βοηθήσουν οι άνθρωποι του καιρού σας, που με τον καλύτερο τρόπο μπόρεσαν να εκφραστούν στην ελληνική γλώσσα. Γι' αυτό, καθώς πιστεύω, η σύγχρονή μας λογοτεχνία είναι απαραίτητη για να καταλάβουμε, όχι μόνο την αρχαία λογοτεχνία, αλλά και όλη την ελληνική παράδοση».

Ο χωρισμός της λογοτεχνίας μας «σε έργα της δημοτικής και σε έργα της καθαρεύουσας» δεν φαίνεται να αρέσει στον ποιητή, αφού, όπως γράφει, «οι δύο παραδόσεις στην προσωπική λογοτεχνία δεν ήταν ποτέ ανεξάρτητες ή μια από την άλλη». ³ Για τον ποιητή υπάρχει μονάχα η «ολόκληρη και αδιαίρετη» ελληνική παράδοση που συμπεριλαμβάνει «τα ψηφιδωτά μιας μικρής βυζαντινής εκκλησίας, τους Ίωνες φιλοσόφους, τους λαϊκούς στίχους της εποχής των Κομνηνών, τα επιγράμματα της Ανθολογίας, το δημοτικό τραγούδι, τον Αισχύλο, τον Παλαμά, το Σολωμό, το Σικελιανό, τον Κάλβο, τον Καβάφη, τον Παρθενώνα, τον Όμηρο». ³ Αυτή η ενότητα που υποστηρίζει ο Σεφέρης για τη λογοτεχνία, ισχύει και για την ελληνική γλώσσα αφού, όπως πιστεύει, η σημερινή ελληνική γλώσσα «δεν είναι μήτε η καθαρεύουσα μήτε η δημοτική μήτε τα νεοελληνικά». ⁴ Η φύση της γλώσσας μας «είναι η φύση μιας συνολικής ιδιοσυγκρασίας πεθαμένων και ζωντανών» ανθρώπων. ⁵ Οι λέξεις που είναι «τα καράβια» του ποιητή, «κάνουν πολύ μακρινά ταξίδια. Και γυρίζουν, όταν είναι τυχερός, φορτωμένα με τα πλούσια κρύσταλλα, που εκεί κάπου, πέρα από τις Ηράκλειες Στήλες της συνείδησής του, μια ζωή παλιά και μυστική σχημάτισε σαν ένα υποχθόνιο νερό». ⁶

Αυτό ακριβώς που ο Σεφέρης υποστηρίζει στον δοκιμιακό του λόγο, ο **Ο. Ελύτης** το εκφράζει με τον δικό του τρόπο στο Β' και ΙΑ' τμήμα των «Παθών» του *Άξιον Εστί*. Εκεί δηλώνει την ιστορία της ελληνικής γλώσσας του και μάλιστα ορίζει τις κύριες φάσεις της εξέλιξής της. Καθώς δηλαδή αναφέρει ως πηγή της γλώσσας του τον Όμηρο, την εκκλησιαστική παράδοση, το δημοτικό τραγούδι, τον Σολωμό και προσθέτει ι-

σότιμα τον Παπαδιαμάντη, μας προσφέρει ουσιαστικά ένα αναλυτικό πρόγραμμα των κειμένων εκείνων που πρέπει να αποτελούν τη βάση της δικής μας γλώσσας. Ή θα λέγαμε τη βάση της εκπαιδευτικής μας γλώσσας, όπου ισότιμα και αρμονικά θα μπορούσαν να συνυπάρχουν και να συλλειτουργούν τόσο η δημοτική όσο και η λόγια παράδοση, για να μείνουμε στα δύο αυτά στρώματα της γλώσσας μας. Τη σχέση αυτή παλαιού – νέου τη βλέπει ο Ελύτης, όπως και ο λογιότερος Σεφέρης, σαν ένα πνευματικό και ψυχικό ταξίδι. Σε ένα πρόσφατο κείμενό του, την *Ιδιωτική Οδό*⁷, ο ποιητής αισθάνεται ότι ο δημιουργός βρίσκεται συνεχώς «με αναμμένες τις μηχανές και ανεβασμένη την άγκυρα. Όπως, χωρίς να το ξέρω, έκανα κι εγώ που από λιμάνι σε λιμάνι έφθασα ως εδώ, νηΐ σύν σμικρῇ μέγαν πόντον περήσας». Ο μέγας πόντος του Ελύτη είναι, όπως λέει, «πέντ' έξι χιλιάδες λέξεις». Το φορτίο τού σκάφους του είναι υλικά και πνευματικά στοιχεία παλαιά και νεότερα, ελληνικά και ευρωπαϊκά, που όλα μαζί συνθέτουν την ανθρωπογεωγραφία του τόπου μας και ειδικότερα τη φυσιογνωμία του ποιητή.

Παρόμοιες απόψεις για τη «μία» ελληνική γλώσσα εκφράζει και ο Ν. Εγγονόπουλος⁸, ο οποίος δηλώνει ότι τις γνώσεις του για τη γλώσσα την ελληνική τις βοήθησε η απέραντη αγάπη του για την ανάγνωση αρχαίων, βυζαντινών και μεταβυζαντινών κειμένων. «Νόμιμη» γλώσσα γι' αυτόν «είναι η γλώσσα η ελληνική», ενώ «δεν έχουν κανένα απολύτως νόημα» οι «φανατικές» γνώμες για «μικτή, καθαρεύουσα, δημοτική». Ο ποιητής θεωρεί ότι είναι «έλλειψη σοφίας να προσηλώνεται κανείς πεισματάρικα σε μια και μόνο, αποκλειστικά, μορφή» της γλώσσας, «να περιφρονή αυτόν τον αμύθητο πλούτο, το θησαυρό, που έχει στη διάθεσή του. Και να μην αντλή, ελεύθερα, με σεβασμό και προσοχή φυσικά, για να λαμπρύνει το στίχο του, να ενισχύσει το νόημά του. Ακριβώς όπως μας διδάσκουν τ' αθάνατα γραπτά του Παπαδιαμάντη και του Καβάφη». Στο γνωστό επίσης ποίημά του «Η πόλις του φωτός»⁹ περιγράφεται μια ωραία, αρχαίοθεν ελληνική πόλη που κοσμείται με λαμπρές οικοδομές κλιμακούμενες σε όλες τις διαδοχικές εποχές της ιστορίας του έθνους. Εκεί συγκατοικούν αρμονικά και με κατανόηση, με τας εκατέρωθεν, φυσικά, παραχωρήσεις, οι ζωντανοί με τους νεκρούς. Την πόλη αυτή «ευτύχησε» να επισκεφθεί ο ποιητής σε ένα από τα απέραντα ταξίδια του και, όπως λέει, η αγαλλιάσή του υπήρξε απερίγραπτη, όταν συναντήθηκε εκεί με διάφορες ελληνικές και ξένες πνευματικές και ηρωικές μορφές του παρελθόντος.

Πιστεύουμε λοιπόν ότι και ο μαθητής, αλλά σε τελευταία ανάλυση και οποιοσδήποτε Νεοέλληνας μπορεί και πρέπει να κάνει ένα ανάλογο

ταξίδι στη γλώσσα και στη λογοτεχνία μας μέσα από τα παλαιότερα κείμενα. Τα κείμενα αυτά μπορούν όχι μόνο να του προσφέρουν ευρύτερη γλωσσική και λογοτεχνική καλλιέργεια αλλά και να τον κάνουν ικανό να συνειδητοποιήσει ότι αποτελεί ζωντανό μέλος μιας μακρόχρονης παράδοσης και πολιτισμού για τον οποίο πρέπει να αισθάνεται οικείος και αληλέγγυος.

1. Δοκίμés Α («Ίκαρος», Αθήνα 1974³), σσ. 177-8. Πρβ. *Discours de Stockholm* (1964) σ. 40.
2. Δοκ. Α., σ. 475.
3. Δοκ. Α., σσ. 362-3.
4. Δοκ. Α., σ. 66.
5. Δοκ. Α., σσ. 70-1.
6. Δοκ. Α., σσ. 189-90.
7. Βλ. Ο. Ελύτης, *Ιδιωτική Οδός* («Ύψιλον / βιβλία», Αθήνα 1990) 62-4, 68.
8. Βλ. Ν. Εγγονόπουλος, *Ποιήματα Α'* («Ίκαρος», Αθήνα 1977) 154-5.
9. Βλ. Ν. Εγγονόπουλος, *Στην Κοιλιάδα με τους Ροδώνες* («Ίκαρος», Αθήνα 1978) σσ. 73-4.

Β' ΜΕΡΟΣ ΛΕΞΙΛΟΓΙΚΑ - ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΚΑ

Το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, όπως είδαμε παραπάνω, εντάσσει στους γενικούς μορφωτικούς σκοπούς του μαθήματος της Αρχαίας Ελληνικής Γλώσσας και Γραμματείας α) τη μελέτη της αρχαίας ελληνικής γλώσσας ως φορέα της πνευματικής δημιουργίας των αρχαίων Ελλήνων και β) τη συνειδητοποίηση της αφετηρίας και της συνέχειας της ελληνικής γλώσσας και του εθνικού βίου και, επομένως, την ενίσχυση της αυτογνωσίας και των ιδιαιτεροτήτων της πολιτισμικής μας ταυτότητας.

Στο πλαίσιο μιας συστηματικής προσέγγισης του αρχαίου ελληνικού λόγου επιδιώκεται να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές ότι η νέα ελληνική γλώσσα έχει τις ρίζες της στην αρχαία και αποτελεί συνέχεια και εξέλιξή της. Ειδικότερα στο σημασιολογικό επίπεδο επιχειρείται συστηματικά η ετυμολογική σύνδεση της νέας με την αρχαία ελληνική και ο σχηματισμός οικογενειών συγγενών ετυμολογικά λέξεων, με προοπτική να αποκτήσουν οι μαθητές μια βαθύτερη γνώση της σημασίας των λέξεων, να διευρύνουν τον γλωσσικό τους κώδικα και να επιτύχουν, έτσι, μια πλήρε-

στερη αξιοποίηση της πλούσιας ιστορικής παρακαταθήκης της γλώσσας μας.

Η διδασκαλία του λεξιλογίου πραγματοποιείται σε δύο άξονες: τον **σημασιολογικό** (συνώνυμα - αντίθετα) και τον **ετυμολογικό** (οικογένειες ομόρριζων, παράγωγα, σύνθετα). Όλα αυτά επιτυγχάνονται με την παρουσίαση επιλεγμένων, μέσα από τα κείμενα, ριζών (φορέων σημασίας) και των σημασιολογικών και ετυμολογικών τους πεδίων. Έτσι, θα γνωρίσουν οι μαθητές λέξεις και ρίζες της αρχαίας ελληνικής, που είναι και σήμερα πολύ παραγωγικές με πυκνό και ευρύ δίκτυο στη νέα ελληνική, αλλά και σε πολλές ευρωπαϊκές γλώσσες. Αυτό θα έχει ως αποτέλεσμα:

- α) Να εμβαθύνουν στην ιστορία της γλώσσας μας και στην προσφορά της στον παγκόσμιο πολιτισμό, στον οποίο παρέσχε και παρέχει ακόμη βασικές έννοιες / λέξεις / όρους.
- β) Να αντιληφθούν τον δυναμισμό και την παραγωγική ικανότητα της γλώσσας, γνωρίζοντας λέξεις παλιές, που διατηρούνται αυτούσιες ή έχουν ενταχθεί στο σύστημα της νεοελληνικής με μεταβολές, και λέξεις νέες που προέκυψαν από την αρχαία ελληνική με τους μηχανισμούς σύνθεσης και παραγωγής.
- γ) Να αφομοιώσουν αυτούς τους παραγωγικούς μηχανισμούς (παραγωγή - σύνθεση), ώστε γνωρίζοντας και αξιοποιώντας τις ρίζες - κλειδιά, που τρέφουν και τους σύγχρονους κλάδους της γλώσσας μας, να μπορούν να πλουτίζουν και να ομαδοποιούν το λεξιλόγιό τους.

Συγκεκριμένα στο Β' μέρος κάθε διδακτικής ενότητας που έχει τίτλο «Λεξιλογικά - Σημασιολογικά»:

- 1) Εντοπίζουμε στα κείμενα του Α' μέρους τις βασικές παραγωγικές ρίζες / σημασίες, που έχουν πλούσια πεδία (σημασιολογικά - ετυμολογικά).
- 2) Δίνουμε όλες τις μορφές των ριζών (απαθή, ετεροιωμένη, εκτεταμένη, συνεσταλμένη, μηδενισμένη) και με βάση τις παραγωγικές καταλήξεις, που δίνουν ουσιαστικά, επίθετα, επιρρήματα ή και ρήματα, παρουσιάζουμε τις βασικές οικογένειες ομόρριζων.
- 3) Κατόπιν δίνουμε τα σύνθετα (ως α' ή β' συνθετικό) και παρασύνθετα σε όλο το παραγωγικό τους εύρος (ρήματα, ουσιαστικά, επίθετα).
- 4) Τέλος, δίνουμε συνώνυμα ή / και αντίθετα των βασικών λέξεων, αν υπάρχουν.

Βέβαια δεν εξαντλούμε ολόκληρο το πεδίο κάθε ρίζας σε μια διδα-

κτική ενότητα, διότι θα καταλήγαμε σε υπερφόρτωση, κορεσμό και αδυναμία πρόσληψής του από τους μαθητές. Η επιλογή γίνεται πρώτα με κριτήριο τη συχνότητα χρήσης των λέξεων και ύστερα με στόχο τη διεύρυνση του κώδικα με σπανιότερες ή εξειδικευμένες λέξεις.

Οπτικά τα παραδείγματα δίνονται σε πίνακες κατά ομάδες, σύμφωνα με τα παραπάνω (ριζικές βαθμίδες, καταλήξεις, α' / β' συνθετικό). Συνήθως οι πίνακες διαιρούνται σε τρεις οριζόντιες ζώνες:

Η πρώτη περιλαμβάνει τη λέξη του κειμένου που πήραμε ως αφετηρία, το λεξιλογικό λήμμα και τις διάφορες βαθμίδες της ρίζας του. Π.χ. στον λεξιλογικό πίνακα της ενότητας 3 η πρώτη ζώνη έχει τη μορφή:

αἶρει, αἶρω (= σηκώνω), ποιητ. αείρω < ἄρ- αἶρ-

Η δεύτερη ζώνη περιέχει λέξεις της αρχαίας ελληνικής που παράγονται από αυτή τη ρίζα και παρατίθενται στη μορφή και τις σημασίες τους στην αρχαία εποχή Π.χ. στην ενοτ. 3 η δεύτερη ζώνη έχει τη μορφή:

ἄρσις (= ανύψωση)	ἐπαίρω (= σηκώνω)	αἰώρω (= κρεμώ)
ἄροδην (= ριζικά, εντελώς)	ἀνταίρω (= προβάλλω αντίσταση)	αἰώρα (= κρεμάστρα, κούνια)
μετάρσιος (= μετέωρος)		

Η τρίτη ζώνη περιλαμβάνει λέξεις της αρχαίας που έχουν ενταχθεί στο τυπικό της νεοελληνικής, καθώς και λέξεις της νέας ελληνικής. Αυτή η ζώνη είναι εκτενέστερη, όπως είναι φυσικό (βλ. σχετικό πίνακα της ενότ. 3).

Σε ορισμένες περιπτώσεις η δεύτερη και η τρίτη ζώνη έχουν συγχωρευθεί σε μία, όταν το σύνολο των λέξεων του πίνακα (αρχαίας και νέας ελληνικής) παρουσιάζεται σύμφωνα με το τυπικό της νέας ελληνικής.

Οι παραπάνω πίνακες δεν είναι πλήρως συμπληρωμένοι. Μένουν κενά, για να συμπληρωθούν με βάση την ομοιότητα της κατάληξης ή κάποιου άλλου μορφήματος - δεδομένου. Επίσης δίνονται ερωτήσεις και ασκήσεις εμπέδωσης, ώστε οι μαθητές να μην απομνημονεύουν στήλες, αλλά να συμμετέχουν ενεργητικά ανακαλύπτοντας λέξεις και σημασίες, μαθαίνοντας και δημιουργώντας γλωσσικά παραδείγματα τόσο στον παραδειγματικό όσο και στον συνταγματικό άξονα.

Είναι προφανές ότι η γνώση της ετυμολογικής προέλευσης και της σημασιακής βάσης μιας οικογένειας ομόρριζων λέξεων αποτελεί σημαντι-

κό παράγοντα για την πληρέστερη συνειδητοποίηση της σημερινής μορφής της γλώσσας μας και για την κατάκτηση ενός καλλιεργημένου και πλούσιου κώδικα επικοινωνίας.

Γ' ΜΕΡΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑ - ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΑ

Η επαφή του μαθητή με τον αρχαιοελληνικό λόγο, ακόμα και στο πλαίσιο μιας καθαρά κειμενοκεντρικής προσέγγισης, δεν είναι δυνατόν να ολοκληρωθεί, αν δεν συμπληρωθεί και με τη διδασκαλία των βασικών γραμματικών και συντακτικών δομών του. Αυτό σημαίνει ότι η διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού καθίσταται ως ένα βαθμό αναγκαία και αναπόφευκτη.

Όμως, στο πλαίσιο μιας ανανεωμένης διδασκαλίας, η γραμματική (στην οποία υπάγεται σύμφωνα με τη σύγχρονη αντίληψη και το συντακτικό) δεν διδάσκεται ως ανεξάρτητο γνωστικό αντικείμενο ούτε νοείται ως αυτοσκοπός (πράγμα που συνέβαινε παραδοσιακά), αλλά αντιμετωπίζεται ως μέσον, ως επικουρικό όργανο που θα υπηρετήσει τον βασικό στόχο, την επικοινωνία του μαθητή με το κείμενο.

Το ερέθισμα για τη διδασκαλία των συγκεκριμένων κάθε φορά γραμματικοσυντακτικών φαινομένων αποτελούν σχετικοί τύποι ή δομές που υπάρχουν στο κείμενο του Α' μέρους.

Εν συνεχεία, έχοντας ως βάση τα στοιχεία που επισημάνσαμε στο κείμενο και τα οποία, αν χρειαστεί, ενισχύουμε κα με άλλα παραδείγματα, προχωρούμε στην περιγραφή και ανάλυση των δεδομένων καταλήγοντας εντέλει σε κάποιες γενικές διαπιστώσεις.

Οι διαπιστώσεις αυτές, στις οποίες πρέπει, κατά το δυνατόν, να καταλήγουν τα ίδια τα παιδιά, επιβεβαιώνονται με μια σειρά παραδειγμάτων και σταθεροποιούνται με κατάλληλες ασκήσεις που ακολουθούν.

Η όλη διαδικασία της παρουσίασης και ανάλυσης των γραμματικοσυντακτικών φαινομένων, όσο κι αν στα πλαίσια της νέας προσέγγισης φαίνεται απλή, δεν πάει εν τούτοις να συνιστά ένα πολύπλοκο παιδαγωγικό, διδακτικό και γλωσσολογικό πρόβλημα, το οποίο πρέπει να τεθεί στις σωστές του διαστάσεις και να αντιμετωπιστεί με τον καλύτερο δυνατό τρόπο.

Είναι αλήθεια ότι η γραμματική προϋποθέτει μια αφαίρεση και μια αναγωγή σε γενικότητες, γεγονός που την καθιστά μια δραστηριότητα καθόλου αρεστή στα παιδιά. Αν στη δυσχέρεια αυτή προσθέσουμε και το γεγονός ότι πρόκειται για αναδρομή σε φαινόμενα που λίγο πολύ δια-

φοροποιούνται από τον σημερινό γλωσσικό κώδικα των μαθητών, τότε το πρόβλημα περιπλέκεται ακόμα πιο πολύ και είναι ανάγκη να αντιμετωπιστεί με μεθοδικότητα και επάρκεια.

Οι βασικές αρχές στις οποίες πρέπει να στηρίζουμε τη διδασκαλία μας είναι σε γενικές γραμμές οι ακόλουθες:

1. Αφετηρία της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας αποτελεί το γλωσσικό υπόβαθρο του παιδιού. Αυτό σημαίνει ότι στηριζόμαστε πάντοτε στον γλωσσικό κώδικα που διαθέτουν οι μαθητές (δηλ. στη μητρική τους γλώσσα). Η πορεία της διδασκαλίας μας είναι από τη συγχρονία στη διαχρονία, όπου αυτό είναι δυνατό φυσικά. Είναι αυτονόητο ότι δεν ακολουθούμε αυτή την αρχή, όταν πρόκειται να διδάξουμε μορφολογικά στοιχεία που δεν υπάρχουν στη νέα ελληνική (π.χ. δοτική πτώση, απαρέμφατο, μετοχή, 3η κλίση ονομάτων, ευκτική έγκλιση).

2. Στην προσπάθειά μας να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές την ενότητα και συνέχεια της γλώσσας μας καθίσταται αναγκαία η σύνδεση των διδασκομένων τύπων ή φαινομένων με τα αντίστοιχα της σύγχρονης Ελληνικής γλώσσας. Όταν εξετάζουμε κάποια Γ/Σ δομή, παρουσιάζουμε παράλληλα και τη μορφή, με την οποία αυτή εμφανίζεται στη μητρική γλώσσα των μαθητών για επισήμανση ομοιοτήτων και διαφορών. Βεβαίως, όπως είναι φυσικό, η έμφαση δίδεται κυρίως στις διαφορές και αυτό σημαίνει ότι δομές όπως το απαρέμφατο, η μετοχή, η δοτική πτώση, η ευκτική, η υποτακτική κ.λπ. διδάσκονται συστηματικά, γιατί η σωστή τους γνώση θα επιτρέψει στους μαθητές να προσεγγίσουν ευχερέστερα τη γλώσσα των κειμένων και να βιώσουν το περιεχόμενό τους.

3. Όπως είναι φυσικό, δεν πρόκειται να διδάξουμε όλα τα Γ/Σ φαινόμενα, αλλά και όσα θα διδαχθούν δεν θα παρουσιαστούν αναλυτικά. Αυτό σημαίνει ότι από το ένα μέρος είμαστε υποχρεωμένοι να προβούμε σε επιλογή του υλικού, ενώ από το άλλο η παρουσίασή του πρέπει να γίνεται με απλότητα και συντομία. Οποσδήποτε όμως ακολουθούμε τη σειρά με την οποία εξετάζονται τα γλωσσικά στοιχεία στις επί μέρους ενότητες και διδάσκουμε μόνο αυτά και όχι όλα όσα συναντάμε σε κάθε κείμενο. Είναι αδιανόητο να διδάσκουμε προκαταβολικά πολλά γραμματικοσυντακτικά στοιχεία, για να τα γνωρίζει ο μαθητής πριν τα συναντήσει στα κείμενα.

Γενικά, δεν επιμένουμε σε περιττές λεπτομέρειες ούτε κατατριβόμαστε σε πολλές επεξηγήσεις. Αυτό άλλωστε είναι αυτονόητο, αφού στό-

χος μας είναι η εκμάθηση των βασικών μορφολογικών στοιχείων, για να αναπτυχθεί η ικανότητα των μαθητών να τα αναγνωρίζουν και να τα χρησιμοποιούν δημιουργικά, ώστε να επικοινωνούν με τα κείμενα.

4. Η παρουσίαση και η ανάλυση των Γ/Σ φαινομένων επιχειρείται πάντοτε μέσα από τη χρήση. Δηλαδή, το υπό εξέταση φαινόμενο δεν δίδεται μεμονωμένο, αλλά πάντοτε στα πλαίσια μιας ευρύτερης ενότητας λόγου (πρότασης, περιόδου ή κειμένου).

Η αρχή αυτή ευθυγραμμίζεται με τη γενικότερη απαίτηση της σύγχρονης γλωσσολογίας που επιβάλλει να αντιμετωπίζουμε με ενιαίο τρόπο το γλωσσικό υλικό, να συνεξετάζουμε τις παραδειγματικές με τις συνταγματικές σχέσεις και να επιμένουμε στη δυναμική του λόγου, παρουσιάζοντας λειτουργικές ενότητες ή δομές, μέσα στις οποίες εντάσσεται φυσιολογικά το κάθε επιμέρους στοιχείο. Με τον τρόπο αυτό η γραμματική παύει να είναι μια τυπική και άψυχη γνώση και μεταβάλλεται σε λειτουργικό εργαλείο που υπηρετεί τον βασικό μας στόχο.

5. Το τρίτο μέρος της ενότητας κλείνει με ασκήσεις, δηλαδή με ένα σύνολο γλωσσικών δραστηριοτήτων που προτείνονται στους μαθητές και οι οποίες αποβλέπουν στην εμπέδωση των Γ/Σ γνώσεων που διδάχτηκαν. Όμως το είδος, η ποιότητα αλλά και η ποσότητα των ασκήσεων καθορίζονται από δύο βασικούς παράγοντες:

- α) Από τους γενικούς και ειδικούς στόχους που θέτουμε στη διδασκαλία μας και
- β) Από το επίπεδο της συγκεκριμένης τάξης, στην οποία κάθε φορά απευθυνόμαστε.

Από τη στιγμή που θέτουμε ως γενικότερο στόχο της διδασκαλίας μας την ικανότητα επαφής των μαθητών με την αρχαία ελληνική γλώσσα και με τα κείμενα, είναι φυσικό οι ασκήσεις να είναι κυρίως λειτουργικές, δηλαδή συμπλήρωσης προτάσεων, μετασχηματιστικές, αντιστοίχισης λέξεων ή φράσεων κ.ά. Αποφεύγουμε δηλαδή να δίνουμε αυτόνομους τύπους λέξεων, ενώ επιδιώκουμε να βλέπουμε πάντοτε τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων μέσα σε ολόκληρες προτάσεις ή περιόδους.

Με τον όρο, εξάλλου, «ειδικοί στόχοι» αναφερόμαστε στις επιμέρους επιδιώξεις τις οποίες θέτουμε στο πλαίσιο της κάθε συγκεκριμένης διδακτικής ενότητας. Δηλαδή, το κάθε επιμέρους διδασκόμενο φαινόμενο απαιτεί από τη φύση του, για να γίνει κατανοητό, ορισμένους μόνο τύπους ασκήσεων.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν οι συχνές επαναληπτικές ασκήσεις επάνω σε στοιχεία που διδάχθηκαν σε προηγούμενες ενότητες. Έτσι πολλαπλασιάζονται οι πιθανότητες εμπέδωσης των γραμματικοσυντακτικών γνώσεων που αποκτήθηκαν.

Τέλος, ο δεύτερος παράγοντας που επηρεάζει σε αποφασιστικό βαθμό την επιλογή μας είναι οι δυνατότητες των συγκεκριμένων μαθητών στους οποίους απευθύνονται οι ασκήσεις μας. Όπως γνωρίζουμε, η διδακτική ποτέ δεν δίνει συνταγές, αλλά πάντοτε χαράσσει τα πλαίσια μέσα στα οποία μπορεί να κινηθεί ο δάσκαλος. Άρα, οι ασκήσεις που περιέχονται στο εγχειρίδιο είναι ενδεικτικές και όχι υποχρεωτικές για τον διδάσκοντα.

6. Σύμφωνα με την όλη φιλοσοφία που έχουμε εκθέσει, τα Γ/Σ φαινόμενα δεν κατανέμονται γραμμικά, σύμφωνα δηλ. με τη σειρά και τη λογική της γραμματικής, αλλά με κριτήρια παιδαγωγικά και γλωσσολογικά. Αυτό σημαίνει ότι στο εγχειρίδιο, πέρα από την έμφαση που θα δοθεί σε ορισμένα φαινόμενα, θα υπάρχει και μια αναπόφευκτη διασπορά η οποία αντιμετωπίζεται με δύο τρόπους:

- α) με την παρεμβολή δύο ανακεφαλαιωτικών ενοτήτων, οι οποίες αποβλέπουν στην επανάληψη και συνολική αντιμετώπιση των διδαχθέντων φαινομένων και
- β) με την ύπαρξη στο τέλος του εγχειριδίου ενός παραρτήματος, στο οποίο περιέχονται συγκεντρωτικοί πίνακες των Γ/Σ φαινομένων. Το παράρτημα αυτό θα λειτουργεί ως βιβλίο αναφοράς, στο οποίο οι μαθητές πρέπει να ανατρέχουν συχνά, για να επιλύουν τις απορίες τους, αλλά και για να συστηματοποιούν τις σποραδικά δοσμένες γνώσεις.

7. Για να γίνουν πιο ζωντανές και εποπτικές οι διάφορες σχέσεις των γλωσσικών στοιχείων, προτείνεται, όπου αυτό είναι δυνατόν, μια σχετική σχηματοποίησή τους. Η σχηματοποίηση, που συνίσταται στη χρήση πινάκων, κλαδικών διαγραμμάτων, σχημάτων κ.λπ., πρέπει να διευκολύνει την ταχύτερη και ευχερέστερη αφομοίωση των φαινομένων, χωρίς να ξεπερνά κάποια επιτρεπτά όρια.

Τέλος, επαναλαμβάνουμε ότι σε μια συστηματική διδασκαλία του αρχαίου ελληνικού λόγου η διδασκαλία της γραμματικής και του συντακτικού καθίσταται αναγκαία, χωρίς να υπερτονίζεται ούτε όμως και να υποβαθμίζεται η σημασία της, αφού χωρίς αυτήν δεν θα μπορούσε να υλοποιηθεί η όλη φιλοσοφία του μαθήματος και να επιτευχθεί ο τελικός στόχος, που είναι η επαφή του μαθητή με τα κείμενα.

Γ. ΕΠΙΜΕΤΡΟ

1. Για την ενότητα της ελληνικής γλώσσας

Η όλη οργάνωση της διδασκαλίας της αρχαίας ελληνικής γλώσσας, όπως προβλέπεται από το νέο Πρόγραμμα Σπουδών, είναι θεμελιωμένη στην αντίληψη ότι η Ελληνική Γλώσσα είναι μία και ενιαία από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα, με τις φυσιολογικές μεταλλάξεις και μεταβολές που προέκυψαν από την μακραίωνη ιστορική εξέλιξη της ομιλίας και της γραφής της.

Παραθέτουμε χαρακτηριστικές σχετικές μαρτυρίες Ελλήνων και ξένων επιστημόνων και λογοτεχνών.

- Μολονότι η Ελληνική Γλώσσα άλλαζε αδιάκοπα, καθώς άλλωστε αλλάζει αναπόδραστα καθετί το ζωντανό, διατήρησε ανέπαφη την ιστορική της συνέχεια και ενότητα, παρέχοντας έτσι αδιαμφισβήτητες μαρτυρίες για την ιστορική συνέχεια και ενότητα του ελληνικού πολιτισμού.

G. THOMSON, *The Greek Language*, Cambridge 1960 (§117)

- Δεν αποτελεί υπερβολή να τονιστεί το γεγονός ότι η Ελληνική δεν είναι μια σειρά από ξεχωριστές γλώσσες αλλά μία και ενιαία γλώσσα. Αν κάποιος θέλει να μάθει Ελληνικά, δεν έχει ιδιαίτερη σημασία αν θα αρχίσει από τον Όμηρο, τον Πλάτωνα, την Καινή Διαθήκη, το έπος του Διγενή Ακρίτα ή τον Καζαντζάκη.

R. BROWNING, *Medieval and Modern Greek*, Cambridge 1969
(από τον Πρόλογο)

- Παρ' όλες τις ριζικές αλλαγές της, η φυσική ομιλούμενη γλώσσα της Ελλάδας σήμερα εύκολα ακόμη αναγνωρίζεται ως ίδια με εκείνη του Ομήρου. Παραμένει μια εξαιρετικά αρχαϊκή γλώσσα, έκδηλα ινδοευρωπαϊκής δομής στην ονοματική και ρηματική της μορφολογία.

L.R. PALMER, *The Greek Language*, Bristol (ανατ. 1995, σ. 198)

- Η Ελληνική των περασμένων ιστορικών φάσεων –αρχαϊκή, αρχαία ή μεσαιωνική– με όλες της τις διαφορές, είναι σήμερα αισθητή ως Ελληνική.

A. MIRAMBEL, *Η Νέα Ελληνική Γλώσσα*,
ελλ. έκδ. Θεσσαλονίκη 1978, σ. 300

- Η Ελληνική παρουσιάζει μιαν αδιάκοπη ιστορική εξέλιξη, και η σημερινή Ελληνική με τη μορφή της δημοτικής ή της καθαρεύουσας συνεχίζει απευθείας την Ελληνική του Ομήρου και του Δημοσθένη.

P. GHANTRAINE, *Dictionnaire Étymologique de la Langue Grecque*, Paris (ανατ. 1990, σ. X).

- Η νέα Ελληνική δεν είναι μια γλώσσα εντελώς νέα που προέρχεται από την αρχαία Ελληνική, είναι η σύγχρονη μορφή μιας γλώσσας που δεν είναι νεκρή, της Ελληνικής.

H. TONNET, *Histoire du Grec moderne*, Paris 1993, σ. 168

- Η γλώσσα η ελληνική είναι μία. Και είναι μάλλον έλλειψη σοφίας να προσηλώνεται κανείς πεισματάρικα σε μια και μόνο αποκλειστικά μορφή της και να περιφρονεί αυτόν τον αμύθητο πλούτο, το θησαυρό, που έχει στη διάθεσή του.

N. ΕΓΓΟΝΟΠΟΥΛΟΣ (*Ποιήματα*, 1985, σ. 155)

- Εγώ δεν ξέρω να υπάρξει παρά μία γλώσσα, η ενιαία γλώσσα η Ελληνική... Το να λέει ο Έλληνας ποιητής ακόμη σήμερα «ουρανός» ή «θάλασσα» ή «ήλιος» ή «σελήνη» ή «άνεμος», όπως το έλεγαν η Σαπφώ και ο Αρχίλοχος, δεν είναι μικρό πράγμα. Είναι πολύ σπουδαίο. Επικοινωνούμε κάθε στιγμή μιλώντας με τις ρίζες μας. Τις ρίζες μας που βρίσκονται εκεί: στα Αρχαία.

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΕΛΥΤΗΣ

(από συνέντευξη του ποιητή στην εφημ. *Το Βήμα*, 24-12-'78)

- Αυτή είναι πράγματι η Ελληνική Γλώσσα. Μία και ενιαία, με την έννοια ότι δεν έπαυσε ποτέ να μιλιέται και να γράφεται· μία και ενιαία, όταν προσπαθείς να την κατακτήσεις δημιουργικά μέσα στην πολλαπλότητα της σύνθεσης και τον πλούτο της δηλωτικότητάς της.

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ

(από επιφυλλίδα στην εφημ. *Το Βήμα*, 24-2-91)

- Αυτή, λοιπόν, τη γλώσσα μας τη Νεοελληνική, τη Δημοτική δηλαδή, που λέγεται και Κοινή Νεοελληνική, καλούμαστε και από την επιστήμη και από τις κοινωνικές μας ανάγκες και από τον Νόμο να θεραπεύσουμε. Είναι η σημερινή μορφή της Ελληνικής γλώσσας, όπως αυτή εξελίχθηκε / διαμορφώθηκε διαχρονικά στο

στόμα και την γραφίδα των Ελλήνων. Είναι δηλαδή η αρχαία ελληνική γλώσσα στη σημερινή της μορφή. Γιατί η σημερινή μας γλώσσα δεν είναι εγγονή ή θυγατέρα της αρχαίας ελληνικής, παρά είναι η ίδια η αρχαία ελληνική μεταλλαγμένη (φωνολογικά, μορφολογικά, σημασιολογικά και συντακτικά) από τον χρόνο, τις κοινωνικές ανάγκες και τη χρήση.

ΧΡ. ΤΣΟΛΑΚΗΣ, *Τη γλώσσα μου έδωσαν ελληνική*, εκδ. Νησίδες και 9,58 της ΕΡΤ-3, 1999, σελ. 36.

2. Η ταυτότητα της Ελληνικής γλώσσας

Ότι η γλώσσα δεν είναι απλό εργαλείο, όπως την θέλουν μερικοί τεχνοκράτες γλωσσολόγοι, επικοινωνιολόγοι και πληροφορικοί, αλλά καθοριστικό συστατικό της προσωπικότητας του ατόμου και της φυσιογνωμίας ενός λαού, δηλ. υπαρκτικό στοιχείο, σήμερα φαίνεται να αποτελεί γενικότερα αποδεκτή θέση. Ο Γάλλος Buffon πολύ παλιά και πολύ επιγραμματικά ταύτισε την έννοια του ανθρώπου με την ιδιαιτερότητα της γλωσσικής του έκφρασης: Το ύφος είναι ο ίδιος ο άνθρωπος («Le style, c' est l'homme même»). Πολύ αργότερα ένας φιλόσοφος της γλώσσας, ο πολύς Wittgenstein, στο έργο του «Tractatus logico-philosophicus», διατύπωσε ακόμη πιο καθαρά μιαν αρχή στην οποία συχνότατα παραπέμπουν όλοι, όσοι μιλούν για την υφή και την αξία της γλώσσας. Η γλώσσα μου είναι ο κόσμος μου («The limits of my language mean the limits of my world»). Μέσα στη γλώσσα ενός λαού, μέσα στην κάθε λέξη και φράση απεικονίζονται στοιχεία από την ιστορία, τη σκέψη, τη νοοτροπία, την καλλιέργεια και τον πολιτισμό του. Γι' αυτό και η ίδια η διδασκαλία μιας μητρικής (εθνικής) γλώσσας, όταν διδάσκεται σωστά και στο απαιτούμενο βάθος, είναι αυτόχρονα διδασκαλία του ύφους και του ήθους ενός λαού, ιστορικός και φρονηματιστικός μαζί παράγων. Ο ιδρυτής της «μοντέρνας», λεγόμενης, γλωσσολογίας, ένας γλωσσολόγος που είχε σ' όλη τη ζωή του θητεύσει στην ιστορικοσυγκριτική γλωσσολογία με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις κλασικές γλώσσες, αναφέρομαι στον Ferdinand de Saussure, ήταν κι ο γλωσσολόγος που όρισε τη γλώσσα ως ταξινομία του κόσμου. Που σημαίνει ότι ο άνθρωπος με τη γλώσσα του ταξινομεί τον κόσμο του έτσι όπως τον έχει συλλάβει και επεξεργαστεί πρώτα με τη νόησή του. Με τη γλώσσα ο άνθρωπος βάζει τάξη στο χάος της γύρω του πραγματικότητας. Κάθε λαός σύμφωνα με τη νοοτροπία, τις αντιλή-

ψεις, τον πολιτισμό και τη ιστορία του, τις αξίες και τα «πιστεύω» του συλλαμβάνει, οργανώνει και εκφράζει γλωσσικά τον κόσμο με διαφορετικό τρόπο. Μια άλλη γλώσσα δεν είναι απλώς άλλες λέξεις για τα ίδια πράγματα, λέμε οι γλωσσολόγοι. Γιατί τότε η μετάφραση λ.χ. από τη μια γλώσσα στην άλλη θα ήταν απλό παιχνίδι. Και, βέβαια, αυτό δεν συμβαίνει. Κάθε γλώσσα, επανερχόμαστε στον Saussure, είναι άλλη ταξινόμηση του κόσμου. Να γιατί κάθε γλώσσα είναι πρώτα και πάνω απ' όλα εθνική ταυτότητα: η έκφραση της σύγχρονης ύπαρξης και της ιστορικής μαζί διαδρομής κάθε λαού, δηλ. η ταυτότητά του. Γι' αυτό και η πιο ουσιαστική προσέγγιση ενός πολιτισμού, ενός λαού, μιας κοινωνίας περνάει πάντα μέσα από τη γλώσσα. Τα γλωσσικά σύμβολα αποκαλύπτουν με τον πιο εύλωτο τρόπο τη νοοτροπία, την ιστορία, τη σκέψη και τη στάση ενός λαού απέναντι στον κόσμο.

Αυτά που είπαμε γενικά για κάθε εθνική γλώσσα ισχύουν μ' έναν έντονο και αποδεικτικό, θα έλεγα, τρόπο προκειμένου για την ελληνική γλώσσα. Ειδικότερα ως προς αυτή τη γλώσσα μια σειρά πολιτιστικο-ιστορικών γνωρισμάτων της προσδίδουν έναν ιδιαίτερο χαρακτήρα. Αυτά είναι κυρίως:

- (i) Η πρώιμη και από μεγάλα προικισμένα πνεύματα χρησιμοποίηση της Ελληνικής για την έκφραση προηγμένων μορφών σκέψης, που της εξασφάλισε μια επίσης πρώιμη όσο και βαθιά καλλιέργεια.
- (ii) Η, συνεπεία αυτής της ιδιότητάς της, ανάδειξη της Ελληνικής σε κύρια βάση της εννοιολογικής έκφρασης του δυτικού πολιτισμού.
- (iii) Η σημερινή παρουσία της στο λεξιλόγιο όλων των ευρωπαϊκών γλωσσών και μάλιστα σε σύνθετες και απαιτητικές μορφές επικοινωνίας, όπως είναι η επιστήμη ή ο πολιτικός λόγος.
- (iv) Η αδιάκοπη προφορική και γραπτή παράδοσή της επί 4.000 και 3.000 χρόνια αντιστοίχως.
- (v) Η στενή –λόγω ιδιαιτεριών ιστορικών και πολιτιστικών συνθηκών– σχέση της σύγχρονης Ελληνικής προς τις παλαιότερες φάσεις της, αρχαία και βυζαντινή.
- (vi) Ο ρόλος της όχι μόνο στην Αναγέννηση αλλά και στις μετέπειτα, και σύγχρονες ακόμη μορφές παιδείας και εκπαίδευσης στην Ευρώπη και σε δυτικογενείς πολιτισμούς.

Δεν υποστηρίζω καθόλου πως τάχα η Ελληνική είναι «η περιούσια γλώσσα του κόσμου» που πρέπει να έχει ιδιαίτερη, προνομιακή μεταχείριση εις βάρος όλων των άλλων πολιτισμικών και εθνικών γλωσσών... Δικαιούται, ωστόσο, κανείς να υποστηρίξει ότι η ελληνική γλώσσα –λό-

γω ακριβώς των ιδιόμορφων χαρακτηριστικών της ιστορικής της εξέλιξης— αποτελεί ιδιαίζουσα περίπτωση πολιτισμικής και ευρωπαϊκής γλώσσας που ως γλώσσα των κλασικών κειμένων της αρχαίας, ως γλώσσα του Ευαγγελίου, των Πατέρων της Εκκλησίας και της βυζαντινής υμνογραφίας, ως γλώσσα εκφράσεως του ανθρωπίνου πνεύματος στις πιο μεγάλες στιγμές και για τα πιο μεγάλα και διαχρονικής εμβέλειας θέματα, τα θέματα που αφορούν τον άνθρωπο και τις ανθρώπινες αξίες, είναι πάντα παρούσα και επίκαιρη.

Τα σημεία ιδιαιτερότητας της ελληνικής γλώσσας που έθιξα χρειάζονται μερικές πρόσθετες επιστημάνσεις.

Και πρώτα για το ζήτημα της πρώιμης καλλιέργειας της Ελληνικής από μεγάλα πνεύματα. Μεγάλος συγγραφέας, μεγάλος διανοητής, μεγάλος φιλόσοφος, μεγάλος ιστορικός, μεγάλος δημιουργός γενικά, προκειμένου για γραπτή παράδοση, σημαίνει μεγάλο, σημαντικό κείμενο. Μεγάλο κείμενο, ωστόσο, σημαίνει εξαιρετική σπουδαιότητα όχι μόνο στο περιεχόμενο του μηνύματος, αλλά και στη γλωσσική οργάνωση και έκφρασή του. Η διαλεκτική λ.χ. δεν είναι απλώς υψηλή και σύνθετη τεχνική αναζητήσεως της φιλοσοφικής αλήθειας· είναι υψηλή και σύνθετη οργάνωση του λόγου, της γλωσσικής έκφρασης. Ratio και oratio, μην το ξεχνάμε, στην Ελληνική εκφράστηκαν ήδη από τον Πλάτωνα μ' ένα, το ίδιο γλωσσικό σύμβολο, τον λόγο. Με άλλα λόγια, η άνοδος και η καλλιέργεια της σκέψης, της επιστήμης, του θεάτρου, του πνευματικού πολιτισμού γενικότερα, στους αρχαίους Έλληνες ήταν κατ' ανάγκην μαζί και βαθύτατη καλλιέργεια του λόγου, της ελληνικής γλώσσας.

Έτσι μπορούμε να καταλάβουμε και την ομολογία του μεγαλύτερου ίσως φυσικού, του W. Heisenberg: «Η θητεία μου στην αρχαία ελληνική γλώσσα υπήρξε η σπουδαιότερη πνευματική μου άσκηση. Στη γλώσσα αυτή υπάρχει η πληρέστερη αντιστοιχία ανάμεσα στη λέξη και στο εννοιολογικό της περιεχόμενο». Το γλωσσικό σύμβολο, λοιπόν, δηλ. η λέξη, στην Ελληνική βρίσκεται σε πλήρη αντιστοιχία με την έννοια που δηλώνει, το «εννοιολογικό περιεχόμενο», μας λέει ο Heisenberg. Πρόκειται για ό,τι συχνά, με άλλη ορολογία, χαρακτηρίζεται ως ετυμολογική διαφάνεια των λέξεων της Ελληνικής.

Έτσι μπορούμε επίσης εύκολα να ερμηνεύσουμε το 6' σημείο που θίξαμε ανωτέρω, την ανάδειξη της Ελληνικής σε βάση της εννοιολογικής έκφρασης του δυτικού ή ευρωπαϊκού πολιτισμού. Βασικές έννοιες της ανθρώπινης σκέψης, ιδίως στο επίπεδο ανταλλαγής πληροφοριών ουσίας, ό,τι ονομάστηκε «καλλιεργημένος κώδικας», πρωτοεκφράστηκαν

στην Ελληνική, για να συμπληρωθούν ή και να μεταφραστούν αργότερα στη Λατινική και να συγκερασθούν εν συνεχεία με στοιχεία των νεότερων εθνικών γλωσσών. Λέξεις - έννοιες όπως η λογική και το σύστημα, η ανάλυση και η σύνθεση, η κατηγορία, η μέθοδος, η ταξινόμια, η υπόθεση και η ιεραρχία, το πρόβλημα και η κριτική, το θέμα, το πρόγραμμα και η οργάνωση, η θεωρία, η εμπειρία και η πρακτική, ο διάλογος και η διαλεκτική, η ιδέα και η ιδεολογία, η πολιτική, η δημοκρατία αλλά και η τυραννία, τα συμπτώματα, η διάγνωση και η θεραπεία, η εποχή, η περίοδος, η ποίηση, το δράμα, η τραγωδία, ο λυρισμός και το θέατρο, το μέτρο και η συμμετρία αλλά και η υπερβολή, το μυστήριο και η μαγεία, η λειτουργία, ο έρωτας και η υποκρισία, ο Χριστός, η ορθοδοξία, το Ευαγγέλιο, οι ύμνοι, η λειτουργία, οι μάρτυρες και η εκκλησία και τόσες άλλες λέξεις κλειδιά του πολιτισμού μας συλλαμβάνονται, δηλώνονται και βιώνονται με λέξεις της ελληνικής γλώσσας.

Ως προς τη σχέση σύγχρονης, αρχαίας και βυζαντινής Ελληνικής και τη μακρά αδιάκοπη γραπτή και προφορική παράδοση της Ελληνικής 4.000 χρόνια τώρα, ας αφήσουμε καλύτερα να μιλήσει ο Γιώργος Σεφέρης: «Η ελληνική γλώσσα, ο άνθρωπος, η θάλασσα... Για κοιτάξετε πόσο θαυμάσιο πράγμα είναι να λογαριάζει κανείς πως από την εποχή που μίλησε ο Όμηρος ως τα σήμερα, μιλούμε ανασταίνουμε και τραγουδούμε με την ίδια γλώσσα. Κι αυτό δεν σταμάτησε ποτέ, είτε σκεφτούμε την Κλυταμνήστρα που μιλά στον Αγαμέμνονα, είτε την Καινή Διαθήκη, είτε τους ύμνους του Ρωμανού και τον Διγενή Ακρίτα, είτε το Κρητικό Θέατρο και τον Ερωτόκριτο, είτε το δημοτικό τραγούδι». Αυτή είναι πράγματι η ελληνική γλώσσα. Μία και ενιαία, με την έννοια ότι δεν έπαυσε ποτέ να μιλιέται και να γράφεται: μία και ενιαία, όταν προσπαθείς να την κατακτήσεις δημιουργικά μέσα στην πολυπλοκότητά της.

Αυτή, άλλωστε, η μακραίωνη συνέχεια της Ελληνικής είναι η δύναμη και η αδυναμία της. Δύναμη, γιατί μπορούμε κάθε στιγμή να γευόμαστε τη μαγεία της λέξεως, το σμίλεμα της σημασίας της μέσα στον χρόνο και την πολυδύναμη λειτουργία της στον λόγο. Κι από την άλλη –αντίθετα ίσως προς τις περισσότερες άλλες γλώσσες– μια βαθύτερη, ενεργητική και δημιουργική γνώση και χρήση της νέας Ελληνικής σε απαιτητικότερες μορφές επικοινωνίας προϋποθέτει ιδιαίτερα στο λεξιλόγιο τη διαχρονική - ιστορική, παράλληλα προς τη σύγχρονη, προσέγγισή της. Προϋποθέτει μιαν εξοικείωση με τις λέξεις - ρίζες και τα δομικά / σχηματιστικά στοιχεία της Ελληνικής (προρρη-

ματικά, επιθήματα, τέρματα κ.ά.), ώστε να μπορεί το σημερινό Ελληνόπουλο όχι απλώς να αποτυπώνει μνημονικά, αλλά να καταλαβαίνει σε βάθος και να αξιοποιεί δημιουργικά τα πολυδύναμα συστατικά της γλώσσας του. Κι αυτό είναι η πρόσθετη δυσκολία, η αδυναμία, αν θέλετε, της Ελληνικής.

Η Ενωμένη Ευρώπη όπου θα ζήσουμε κι εμείς δεν μπορεί παρά να είναι, από τη φύση της, πολυεθνική (multinational), πολυγλωσσική (multilingual) και πολυπολιτισμική (multicultural). Γι' αυτό χρειάζεται να βρεθεί ο συνεκτικός δεσμός που θα συνδέει βαθύτερα και ουσιαστικά τις χώρες της Κοινότητας μεταξύ τους. Ο δεσμός αυτός δεν μπορεί να είναι άλλος από τις αξίες πάνω στις οποίες στηρίχθηκε ο δυτικός πολιτισμός. Αλλά οι αξίες αυτές, με τη σειρά τους, είναι σε μεγάλο βαθμό εκφρασμένες σε ελληνικά κείμενα και σε ελληνική γλώσσα. Είναι τα κείμενα τα κλασικά, αυτά δηλ. που ξεπέρασαν τα όρια του χρόνου και του χώρου, κείμενα ελληνικά όπου τίθενται, συζητούνται και ανατέμνονται ο άνθρωπος και η ανθρωπιά, οι κοινωνικοί και πολιτικοί θεσμοί, η έννοια της υπέρξεως και της μεταβολής των όντων, η ύβρις και η κάθαρσις, ο δήμος και η πόλις, η δημοκρατία και η τυραννίδα, ο πόλεμος και η ειρήνη, η δικαιοσύνη και η ελευθερία, η αξιοπρέπεια και ο σεβασμός, η φιλοπατρία, η ζωή και ο θάνατος. Όλα σε λόγο ελληνικό, σε γλώσσα που μιλιέται και γράφεται —με μεγαλύτερες ή μικρότερες μεταβολές— στην Ελλάδα και σήμερα. Σε γλώσσα ελληνική αγρότερα και ο Θείος λόγος, σε λόγο ελληνικό οι καθοριστικές για τον Χριστιανισμό έννοιες των πατερικών κειμένων, στα Ελληνικά και η υμνολογία της ορθόδοξης εκκλησίας, ελληνιστί και η Θεία Λειτουργία.

Μέσα στην αναπόφευκτη γλωσσική Βαβέλ της Ενωμένης Ευρώπης η επαφή με την ελληνική γλώσσα (για μας οι διακρίσεις σε αρχαία, μεσαιωνική και νέα ελληνική γλώσσα είναι και τεχνητές και επιζήμιες), μέσα από την Παιδεία και την Εκπαίδευση των μελών της Κοινότητας, θα αποτελεί στην πράξη άμεση επαφή με πρώτες έννοιες και θεμελιώδεις πηγές του δυτικού πολιτισμού, εννοιολογικό δεσμό των πολιτών της Ευρώπης, πλησίασμα σε βασικές δομές της σκέψης, σταθερό σημείο αναφοράς στην αναμενόμενη σύγχυση. Η εξοικείωση με τις κλασικές γλώσσες και τις έννοιες και αξίες που πρωτοεκφράστηκαν σ' αυτές μπορεί να γίνει το κοινό χαρακτηριστικό των σκεπτόμενων πολιτών της Ενωμένης Ευρώπης, χαρακτηριστικό που θα ενώσει διανοητικά, ηθικά και παιδευτικά πολίτες που θα τους χωρίζουν πολλά άλλα: η μητρική τους γλώσσα, η εθνική τους ταυτότητα,

η πολιτικο-κοινωνική τους ιδεολογία, η νοοτροπία, η ιστορία τους κ.λπ.

Ο ρόλος του Ελληνισμού δεν τελειώνει με την κλασική αρχαιότητα. Ποτίζοντας τον δυτικό πολιτισμό, επιβιώνει συνεχώς με διαφορετική μορφή και ένταση μέσα από τη συνείδηση των διάφορων ευρωπαϊκών λαών. Αυτή τη βίωση μπορούμε να κάνουμε πιο συνειδητή στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης, ενεργοποιώντας την περισσότερο μέσω της ελληνικής γλώσσας.

Στις μέρες μας μέσα στη γενικότερη σύγχυση και αμφισβήτηση βασικών εννοιών και αξιών που επικρατεί, ορισμένες αυτονόητες άλλοτε έννοιες και αξίες του Ελληνισμού είναι ανάγκη να επαναφέρονται στο προσκήνιο και να επανεξετάζονται από νέα σκοπιά, αυτή της ευρύτερης σημερινής πολιτικής και κοινωνικής συγκυρίας. Οι τελευταίες κοινωνικές εξελίξεις και οι απίστευτοι πριν από λίγα χρόνια πολιτικοί μετασχηματισμοί που ζούμε σήμερα στην Ευρώπη αλλά και σε διεθνές επίπεδο, περισσότερο παρά ποτέ, επιβάλλουν να ξαναβρούμε ορισμένα σταθερά σημεία αναφοράς, διαχρονικώς δοκιμασμένα, πάνω στα οποία θα εδραιωθεί μια ουσιαστική και βαθύτερη προσέγγιση όλων των χωρών της Ευρώπης, και ιδιαίτερα των χωρών της Ευρωπαϊκής Κοινοότητας.

Γ. ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, καθηγητής Γλωσσολογίας στο Παν/μιο
Αθηνών, Εφημερίδα *Το Βήμα* της 17/2/1991